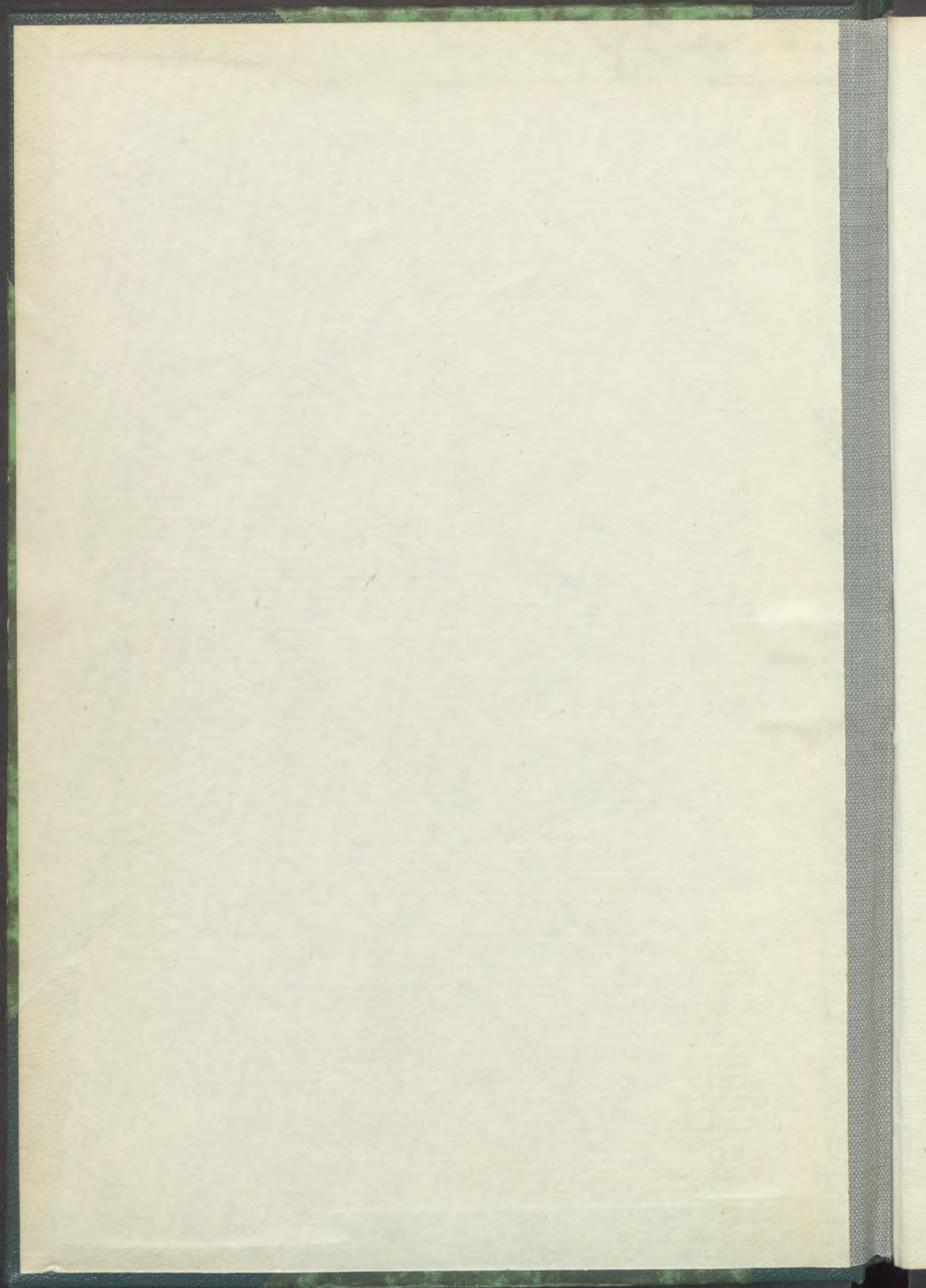
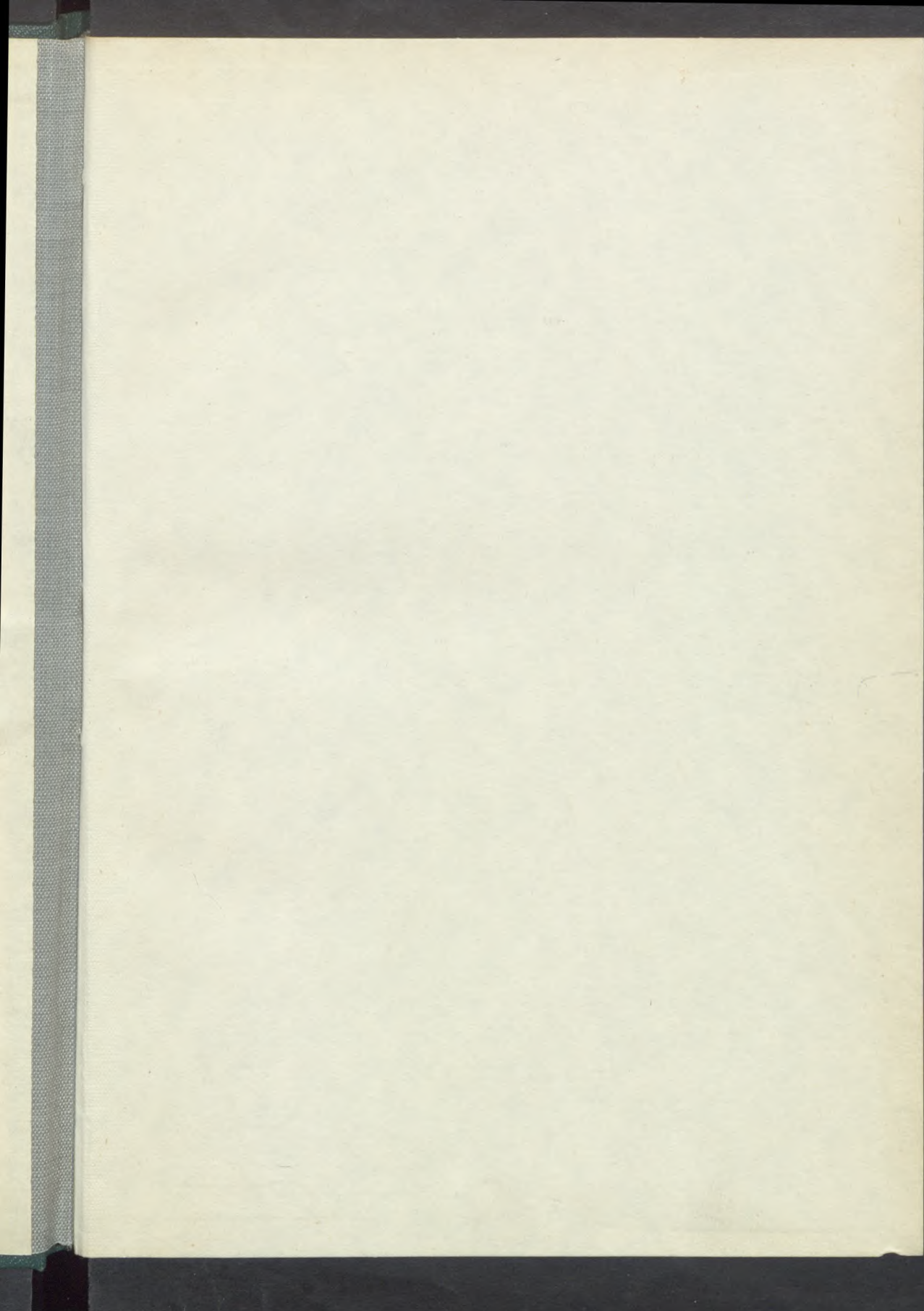
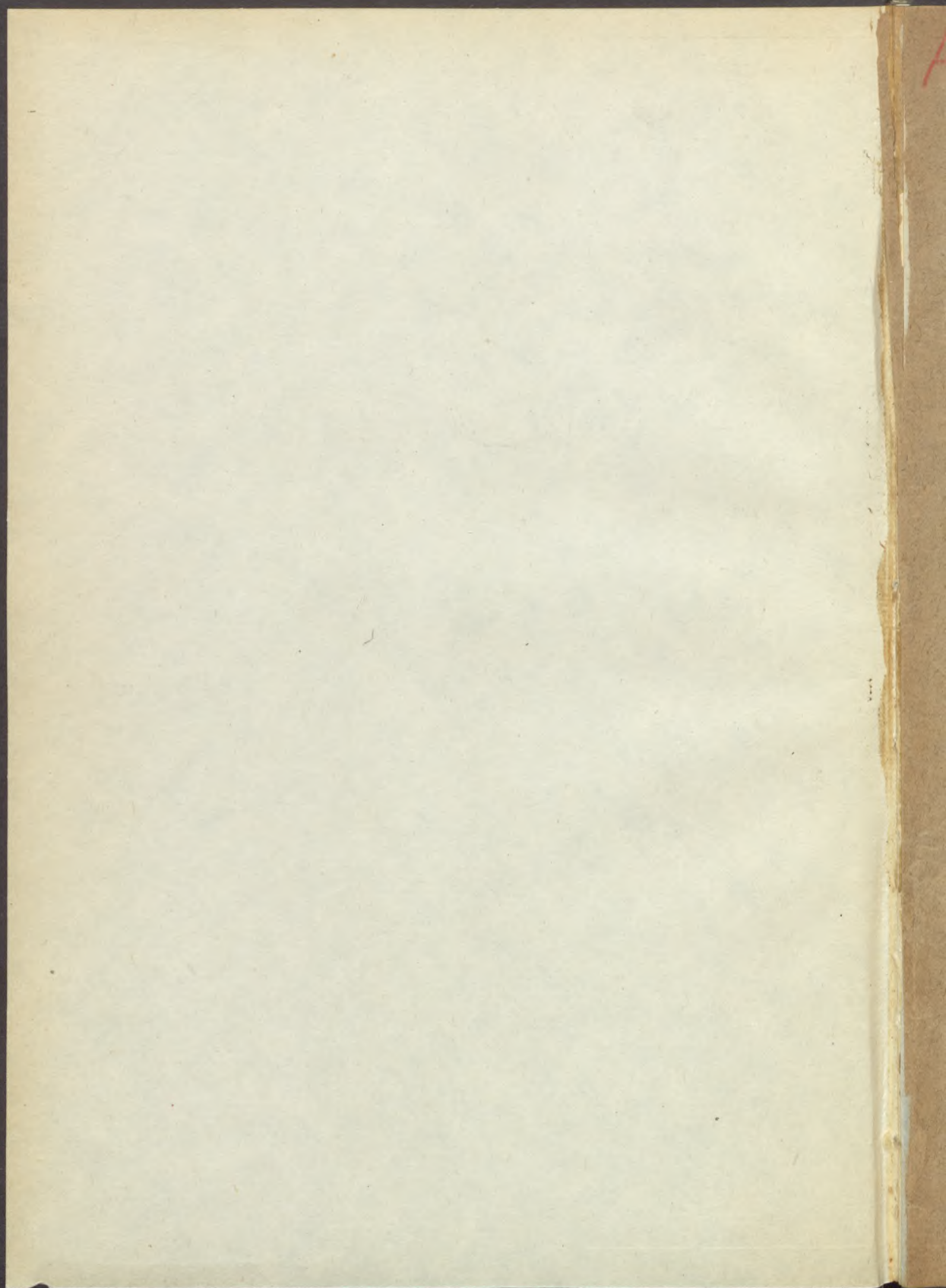

292.382

A 319
292382

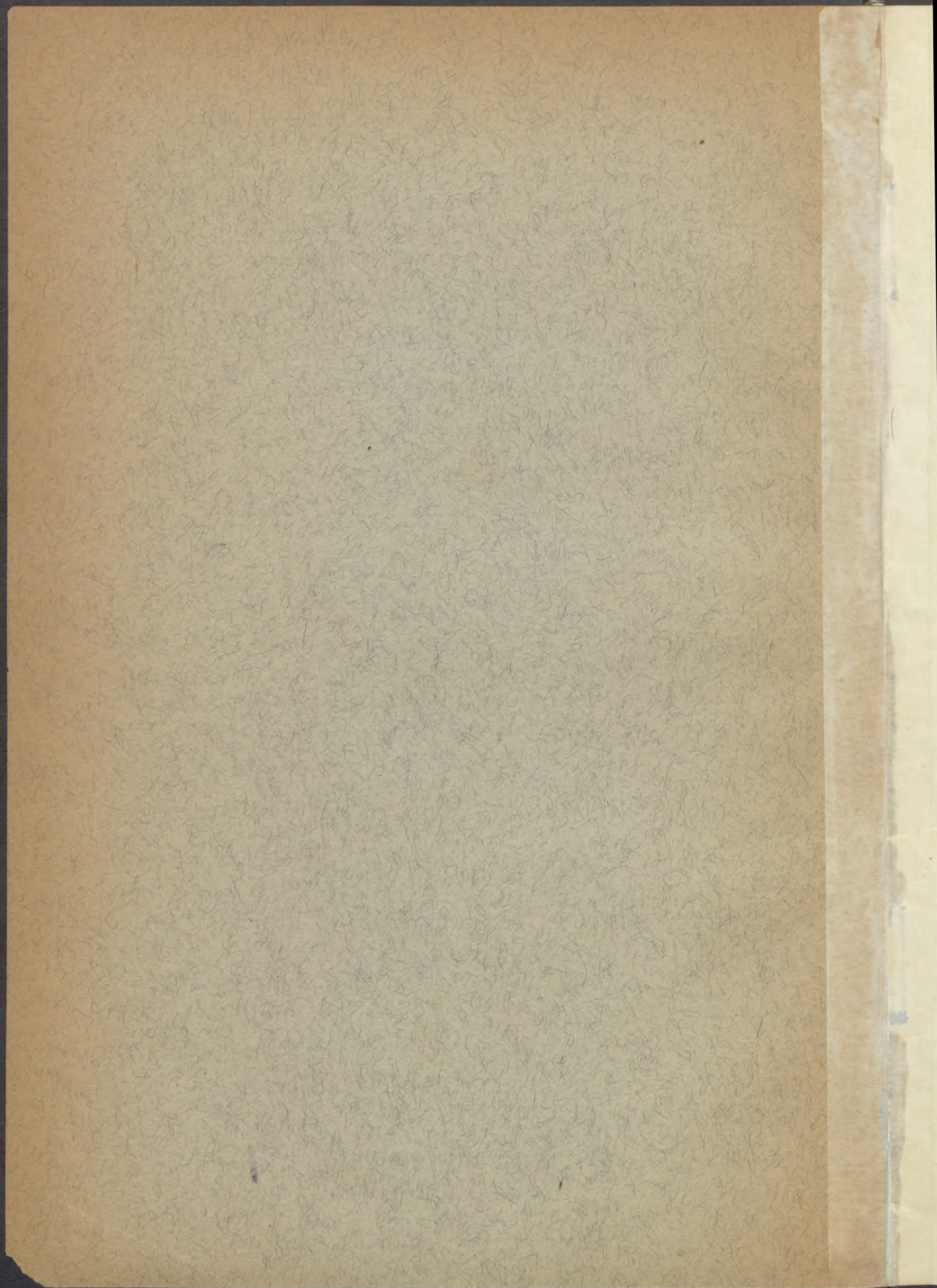
MISKOLCI JOGÁSZÉLET KÖNYVTÁRA
ÚJ SOROZAT
6. SZÁM

RUSZINSZKÓ AUTONÓMIÁJA
A NEMZETKÖZI- ÉS A CSEHSZLOVÁK
ALKOTMÁNYJOG SZEMPONTJÁBÓL

IRTA:
Dr. FLACHBARTH ERNŐ

1934
HJ. LUDVIG ISTVÁN KÖNYVNYOMDÁJA MISKOLC
TELEFON: 8-82

*Au Mr. le professeur Livrea à titre de la
solution partielle d'une dette morale*

Budapest, 18. V. 36

son sincère

Ernő FlachbARTH

RUSZINSZKÓ AUTONÓMIÁJA

**A NEMZETKÖZI- ÉS A CSEHSZLOVÁK
ALKOTMÁNYJOG SZEMPONTJÁBÓL**

IRTA:

Dr. FLACHBARTH ERNŐ

1934

**Itj. LUDVIG ISTVÁN KÖNYVNYOMDÁJA MISKOLC
TELEFON: 8-82**

292.382

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR	
B	Növedéknapló
1956 évi	4837 SZ.

A francia forradalom államszemlélete, amely az egyén és az állam között semmiféle közvetítőt nem ismer s ehhez képest a Bourbonok abszolút királyságától nem bántott területi és személyi autonómiákat gyökerestől kiirtotta, a lakosság többségétől vallásra, nyelvre és nemzetiségre különböző kollektivitások ki-elégítő államjogi helyzetének megszervezésére képtelennek bizonyult. Képtelen erre általában minden politikai rendszer, amely a kisebbségek tagjait csak mint egyedeket, mint individumokat szemléli és figyelmen kívül hagyja azokat a különös kötelekeket, amelyek őket a kisebbségi kollektivitással lelkileg és szociológiailag összekapcsolják. A világháború után létrejött kisebbségi szerződések anyagi rendelkezéseinek, amely szintén a francia forradalom individualisztikus és demokratikus eszmevilágában sarjadzanak, a legnagyobb fogyatékoságuk ugyancsak az, hogy csupán a kisebbségek egyes tagjainak („personnes appartenant à des minorités de race, de religion ou de langue”, mint ahogy például a csehszlovák kisebbségi szerződés 14. cikke fejezi ki magát) biztosítanak jogokat, helyesebben ezek javára rónak bizonyos kötelezettségeket az illető államokra.

A kisebbségi szerződések csak egyes kivételes esetekben adnak autonóm jogot a személyek bizonyos csoportjainak. Így az erdélyi székelyek és szászok és a pindosi oláhok kulturális autonómiáját biztosító román és görög kisebbségi szerződéstől eltekintve, Csehszlovákiának 1919. szeptember 10.-én Saint Germain en Laye-ben a szövetséges és társult főhatalmakkal kötött szerződése Ruszinszónak, az 1921.

június 27-én kelt 2finn-svéd szerződés az Aaland-szigeteknek, az 1924. május 8-án Anglia, Franciaország, Japán és Olaszország között egyfelől, Litvánia között másfelől létrejött egyezmény a Memel-területnek, az 1923. július 24-én kelt lausanne-i békeszerződése Imbros és Tenedos szigeteknek és az 1920. október 14-én Dorpatban kötött orosz-finn békeszerződés Keletkaréliának biztosította a területi autonómiát.

Jegyezzük meg mindjárt, hogy a területi autonómiának nemzetközi szerződéssel való biztosítása korántsem új jelenség a nemzetközi jog történetében, mint sokan hiszik.¹⁾ Hiszen, hogy csak egy példát ragadjak ki a sokból, már az 1878. évi berlini szerződés 13. cikke autonómiát biztosított Keletruméliának.²⁾ Az egyes államok belső törvényei által biztosított területi autonómiáktól a most felsorolt autonómiák nem annyira terjedelmükre nézve különböznek, hiszen — gondoljunk csak az 1868:XXX. t. c.-ben Horvátország részére biztosított autonómiára — az előbbiek autonóm hatásköre sok esetben tágabb az utóbbiakénál, hanem abban, hogy az autonómia megszervezése itt nem az illető állam belső ügye, hanem nemzetközi szerződésen alapuló kötelessége.

I.

Csehszlovákiának a szövetkezett és társult főhatalmakkal 1919. szeptember 10-én kötött szerződésének 10—13. cikkei így szólnak:

¹⁾ Így például Dr. Heinrich Dörge „Der autonome Verband im geltenden Staats- und Völkerrecht” c. művében (Wien—Leipzig 1931), amidőn azt állítja, hogy az európai kontinens ily autonóm alakulatai a világháború utáni békeszerződésekre és egy sor háborúutáni szerződésre nyulnak vissza. (l. l.)

²⁾ E cikk magyar fordításban így hangzik: „A Balkántól délre tartomány alakíttatik, amely a Kelet-Rumélia nevet fogja viselni és Ő Császári Felsége, a Szultán közvetlen politikai és katonai tekintélye alatt, de mint az autonóm tartomány fog maradni. Keresztény főkormányzót fog kapni.”

„Cseh-Szlovákia kötelezi magát arra, hogy a ruthéneknek a Kárpátoktól délre fekvő területét a Szövetséges és Társult Főhatalmak által megállapított határok között a cseh-szlovák állam keretében autonóm egység alakjában oly szervezettel látja el, amely a Cseh-Szlovákia egységével összeegyeztethető legszélesebb körű autonómiával rendelkezik. (10. cikk.)

A ruthéneknek a Kárpátoktól délre fekvő területe autonóm tartománygyűléssel fog bírni. Ez a tartománygyűlés fogja a törvényhozó hatalmat gyakorolni a nyelvoktatás és vallás ügyeiben, valamint a helyi közigazgatási és minden egyéb oly kérdésekben, amelyeket a cseh-szlovák állam törvényei hatáskörébe fognak utalni. A ruthének területének kormányzóját a cseh-szlovák köztársaság elnöke nevezi ki és a kormányzó a ruthén tartománygyűlés előtt lesz felelős. (11. cikk.)

Cseh-Szlovákia hozzájárul ahhoz, hogy a ruthének területének hivatalnokait, amennyiben lehetséges, e terület lakói közül válasszák. (12. cikk.)

Cseh-Szlovákia a ruthének területének méltányos képviselőket biztosít a cseh-szlovák köztársaság törvényhozó gyűlésében, amelyben az említett terület a cseh-szlovák köztársaság alkotmányának megfelelő módon választott képviselőket fog küldeni. Mindazonáltal e képviselőknek a cseh-szlovák országgyűlésen nem lesz szavazati joguk oly törvényhozási kérdésekben, amelyekkel egyező kérdések a ruthén tartománygyűlés hatáskörébe vannak utalva” (13. cikk).³⁾

³⁾ Francia szöveg: „La Tchéco-Slovaquie s'engage à organiser le territoire des Ruthènes au sud des Carpathes, dans les frontières fixées par les principales puissances alliées et associées, sous la forme d'une unité autonome à l'intérieur de l'État tchéco-slovaque, munie de la plus large autonomie compatible avec l'unité de l'État tchéco-slovaque.” (Article 10.)

„Le territoire des Ruthènes au sud des Carpathes sera doté d'une diète autonome. Ladite diète exercera le pouvoir

Az autonómia hordozója „a ruthéneknek a Kárpátoktól délre fekvő területe” (le territoire des Ruthènes au sud des Carpathes), illetőleg az e területen lakó csehszlovák állampolgárok összessége, beleértve természetesen a magyarokat, németeket, románokat, cseheket és tótokat is. Lucien-Brunnel,⁴⁾ Fouques-Duparccal⁵⁾ és Mintz-cel⁶⁾ szemben úgy vélem, hogy itt nem a szó szoros értelmében vett nemzeti autonómiával állunk szemben. Mert igaz ugyan, hogy a szerződés a ruthének területéről beszél, de ezt a gondolatot a részletekbe nem viszi bele és egyetlenegy olyan kötelezettséggel sem terheli Csehszlovákiát, amely egyedül a ruthénekre vonatkoznék, míg például az említett svéd-finn szerződésben Finnország kifejezetten az Aaland-szigetek lakossága svéd nyelvének, kulturájának és helyi hagyományainak biztosí-

législatif en matière de langue, d' instruction et de religion ainsi que pour les questions d'administration locale et pour toutes autres questions que les lois de l'État tchéco-slovaque lui attribueraient. Le gouverneur du territoire des Ruthènes sera nommé par le Président de la République tchéco-slovaque et sera responsable devant la diète ruthène.” (Article 11.)

„La Tchéco-Slovaquie agréé que les fonctionnaires du territoire des Ruthènes seront choisis, autant que possible, parmi les habitants de ce territoire.” (Article 12.)

„La Tchéco-Slovaquie garantit au territoire des Ruthènes une représentation équitable dans l'Assemblée législative de la République tchéco-slovaque à laquelle ce territoire enverra des députés élus conformément à la constitution de la République tchéco-slovaque. Toutefois, ces députés ne jouiront pas du droit de vote dans la Diète tchéco-slovaque en toutes matières législatives du même ordre que celles attribués à la Diète ruthène.” (Article 13.)

A szövegben található magyar fordításnál Baranyai Zoltán „A kisebbségi jogok” kézikönyve c. munkáját (Berlin, 1925) vettem alapul.

⁴⁾ Jean Lucien-Brun: „Le problème des minorités devant le droit international”, Paris, 1923, 173. l.

⁵⁾ Jacques Fouques-Dupare: „La protection des minorités de race, de langue et de la religion.” Paris, 1922. 266. l.

⁶⁾ Dr. Moritz Mintz: „Die nationale Autonomie im System des Minderheitenrechts” Prága, 1927. 132. l.

tására kötelezi magát.⁷⁾ Az Aaland-szigetek lakossága csaknem kizárólag svéd lévén, ennek lehetett nemzeti autonómiát adni, míg Ruszinszkó lakosságának a ruthének csak mintegy kétharmadát alkották, miért is bajos lett volna e területnek a tiszta ruthén nemzeti autonómiát biztosítani.

Ruszinszkót,⁸⁾ (vagy mint a szerződés nevezi: La Russie Subcarpathique = Kárpátalji Oroszország) a szerződés autonóm tartomány és nem szövetséges állam, még kevésbé államszövetség jellegével ruházta fel. Nem szövetséges állam, mert a csehszlovák állam a szerződés becsületes végrehajtása esetén sem tevődnek össze egy szűkebb értelemben vett csehszlovák és egy ruthén államból, hanem akkor is egyseges állam lenne, amelynek államhatalma Ruszinszkóra is kiterjed, bár gyakorlása – a szerződés értelmében – ott megoszlanék az állam és az autonómia szervei között.⁹⁾ Érdekes, hogy ezzel ellentétben Weyr cseh

⁷⁾ Ez a legvilágosabban az egyezmény 1. pontjából tűnik ki, amely szerint „La Finlande, résolue à assurer et à garantir à la population des Iles d’Aland la préservation de sa langue, de sa culture et de ses traditions locales suédoises, s’engage à introduire à bref délai dans la loi d’autonomie des Iles d’Aland du 7 mai 1920 les garanties ci-dessous”.

⁸⁾ E kifejezést, amely a „Podkarpatská Rus” mellett az 1919. évi 25.536. sz. csehszlovák minisztertanácsi határozattal kiadott „generális statutum” III. címének 1. pontjában is szerepel, azért használom, mert a „Szlovenszkó” név analógiája szerint képződött és magyar nyelven nem hat oly nehézkesen, mind a „Podkarpatská Rus” kifejezés. Jellemző egyébként, hogy a cseh hatóságok évek óta a „Ruszinszkó” (Rusinsko) elnevezésnek még a nyomát is el akarják törölni és a cseh cenzura például a „Ruszinszkói Magyar Hírlap”-ot folytonos kobzásaival arra kényszerítette, hogy „Kárpáti Magyar Hírlap”-ra változtassa meg nevét, jóllehet — mint említettem — a „generális statutum”-ban maga a csehszlovák kormány is használta a „Rusinsko” szót. A gyakran használt „Kárpát-alja” nevet e vonatkozásban azért nem tartom helyesnek, mert az elszakított Felvidéknek az autonóm területen kívül eső része is Kárpátalja.

⁹⁾ Louis Le Fur „Précis de droit international public” c. művében (Paris 1933) — véleményem szerint nagyon helyesen — a szövetséges államon egy tagállamnak az államaka-

professzor Csehszlovákiát szövetséges államnak tekintti, amely szerinte két jogrenddel bír: egy általános csehszlovák és egy különös, csak Ruszinszkóra

rat kialakításában való részvétele által biztosított autonómiáját érti. Szerinte a szövetséges állam az államok demokráciája és abban különbözik az autonóm tartománytól és a decentralizált gyarmattól, hogy az állam szuverén akaratában való részvételével nemcsak törvényhozó, hanem alkotmányos hatalommal is bír. (88. sk. 11.) Ámde — eltekintve attól, hogy Ruszinszkó a csehszlovák alkotmány megalkotásában nem vett részt, hiszen ez alkotmány bevezetése szerint azt a „csehszlovák nép” hozta — a szerződés értelmében Cseh-Szlovákia nem köteles Ruszinszkó részvételét az állami akarat kialakításában biztosítani. Mert igaz ugyan, hogy a szerződés 13. cikke biztosítja az autonóm területnek azt a jogát, hogy a csehszlovák parlamentbe a csehszlovák alkotmánynak megfelelően választott képviselőket küldhessen ki, ámde e képviselők a parlamentben nem az autonóm területet képviselik, hiszen a szerződés kifejezetten utal a csehszlovák alkotmánynak a képviselők választására vonatkozó rendelkezéseire. Ezek közé tartozik pedig az is, amely szerint a képviselők senkitől sem fogadhatnak el utasításokat (az alkotmány 22. §-a), tehát az autonóm területtől, illetőleg annak szerveitől sem.

Egy szövetséges államban ellenben a tagállamok mint olyanok vesznek részt az állami akarat kialakításában. Így a szövetséges államnak tekintett weimari Németország alkotmányának 60. cikke szerint „a német országoknak a birodalom törvényhozásánál és igazgatásánál való képvisellete végett birodalmi tanács alakíttatik”. E tanácsban a 61. cikk értelmében minden ország legalább egy szavazattal bírt és a 63. cikk értelmében az országok annyi képviselőt küldhettek a tanácsba, ahány szavazattal bírtak. A birodalmi kormány elvileg csak a birodalmi tanács hozzájárulásával terjeszthetett törvényjavaslatokat a birodalmi gyűlés elé és ha a birodalmi tanács hozzájárulását nem kapta meg, úgy a javaslat előterjesztésénél a birodalmi tanács eltérő véleményét is közölnie kellett. Másfelől a birodalmi tanács a kormány hozzájárulása nélkül, közvetlenül is terjeszthetett törvényjavaslatokat a birodalmi gyűlés elé, amely esetben csupán a kormány eltérő álláspontját kellett közölnie. (69. cikk.) A tagállamok tehát, habár csekélyebb mértékben, mint az 1871. évi alkotmány szerint, a weimari alkotmány korszakában is résztvettek az állami akarat kialakításában és egymáshoz nem az alá-, hanem a mellérendeltség, a birodalommal szemben viszont mindnyájan az alárendeltség viszonyában állottak. Ezzel szemben Ruszinszkó, mint ilyen, nemcsak a csehszlovák alkotmány, hanem

kiterjedő jogrenddel.¹⁰⁾ E véleményt azonban az említett okokból éppen oly kevésbé tudom osztani, mint

a saint germaini szerződés szerint sem vesz részt a központi állami akarat kialakításában. Tagállamokról (többes számban) már csak azért sem lehet szó, mert Csehszlovákia a szerződés értelmében nem köteles Ruszinszkrét az állam egyéb területével a mellérendeltség viszonyába helyezni és még kevésbé vét a szerződés ellen, ha — a szerződés 11. és 12. cikkében emelt korlátok között — az „összállammal” szemben az alárendeltség viszonyába állítja.

Braunias a vonatkozó finn-svéd egyezmény 6. pontja szerint („la province d'Aland”) ugyanesak autonóm tartomány jellegével bíró Aaland-szigetek szempontjából vizsgálva a szövetséges állam és az autonóm tartomány közti különbséget, találóan fejti ki, hogy Finnország egységes állam, mert például Helsingsforsban nem léteznek egymás mellett „összfinnországi” és „szárazföldi finnországi” szervek, ahogy Berlinben és Bécsben országos és birodalmi szervek vannak, hanem csak finnországi szervek. (Dr. Karl Braunias: „Autonomie Gebiete kraft internationalen Rechts”. „Nation und Staat”. III. évf. 7. szám, 44. l.) Ugyanígy a szerződés konstrukciója szerint Prágában sem kell egymás mellett „összcsehszlovákiai” és „szorosan vett csehszlovákiai” törvényhozó és végrehajtó szerveket létesíteni, hanem a csehszlovák törvényhozás és kormány hatásköre általában Ruszinszckóra is kiterjed és csak a szerződésben felsorolt kivételes esetekben nem bírnak e területen hatáskörrel. Nem két mellérendelt tagállammal állunk itt szemben, hanem egy, az államnak általában alárendelt autonóm tartománnyal. Poroszország és Bajorország 1933. előtt egymás mellé és a német birodalomnak alá voltak rendelve. Ruszinszkrét ellenben nem lehet egyenrangú tényezőnek tekinteni valamilyen „szorosabb értelemben vett Csehszlovákiával”, mert a szerződés csak egy „Csehszlovákiát”, „cseh-szlovák állam”-ot és „cseh-szlovák köztársaság”-ot ismer.

Kunz is autonóm tartománynak tekinti Ruszinszkrét, éppen úgy, mint az Aaland-szigeteket és a Memel-területet, mivel az állami akarat létrejöttében való közreműködésük nem forog fenn. (Josef L. Kunz: „Die Staatenverbindungen” Stuttgart, 1929. 239. l.)

Egyébként Millerandnak, mint a nagykövetek tanácsa elnökének a magyar béke delegációhoz 1920. május 6.-án intézett kísérőlevelében is Ruszinszkrét mint „la province autonome de Ruthénie” szerepel. („Les négociations de la paix hongroise. Comte Rendu sur les travaux de la délégation de paix de Hongrie à Neuilly s/S. Budapest, 1921. Tome II. 550. l.)

Buzáét, aki a Jellinek-féle elavult és semmire sem használható fogalommal államfragmentumnak nevezi ez autonóm területet.¹¹⁾

Bár Ruszinszkó autonóm hatalma csak egyik ága, megnyilvánulása az általános csehszlovák államhatalomnak, ebből még korántsem következik, hogy Ruszinszkó autonóm hatáskörét illetőleg a csehszlovák kormány ellenőrzése alatt állana. Amíg a román kisebbségi szerződés 11. cikke a székely és szász autonómiát kifejezetten a román állam ellenőrzése alá (sous le contrôle de l'État roumain) helyezi, addig a csehszlovák kisebbségi szerződés 10—13. cikkeiben egyetlenegy, az állami ellenőrzésre távolról is utaló kifejezést sem találunk. Ebből a contrario következik, hogy az autonóm ügyekben a csehszlovák államnak nincs ellenőrzési joga Ruszinszkó felett.¹²⁾

Mint külön érdekességet ki kell emelni, hogy Ruszinszkónak a szerződés az autonóm tartomány jogi helyzetét biztosította, anélkül azonban, hogy területét körülhatárolta volna. Az 1919. évi 25,536. sz. csehszlovák minisztertanácsi rendelettel kiadott „generális statutum”¹³⁾ II. címe szerint a békekonferencia területi bizottsága a tótok és ruthének közti demarkációs vonalat úgy állapította meg, hogy az Csaptól Ungvár északi részéig fut úgy, hogy a vasúti vonal Szlovénzkónál, Ungvár pedig Ruszinszkónál marad, majd onnan az Ung folyó mentén halad a Kárpátok felé. Szorgos kutatásaim ellenére sehol sem találtam meg a békekonferencia területi bizottsága ez állítólagos határozatának a nyomát. De még ha egy

¹⁰⁾ Dr. Frant. Weyr: „Soustava československého práva státního”. (V. Brně, 1921. 93. l.)

¹¹⁾ Buza László: „A kisebbségek jogi helyzete.” Budapest, 100. l.

¹²⁾ Dörge helyesen emeli ki, hogy az autonómia nem tűri egy idegen hatalom beavatkozását saját ügyeinek szabályozásánál. (I. m. 104—105. l.)

¹³⁾ Német fordításban közli Dr. Leo Epstein: „Studienausgabe der Verfassungsgesetze der Tschechoslow. Republik.” Reichenberg, 1923. 655. s. k. l.

ilyen határozat léteznék is, ez a Szlovenszko és Ruszinszko közötti határkérdést a nemzetközi jog szempontjából nem döntené el, mert a békekonferencia bizottságainak határozatai a nemzetközi jognak nem forrásai, mivel e jog csak két jogforrást ismer: nemzetközi szerződés és nemzetközi szokás. Olyan nemzetközi szerződés pedig nincs, amely a tót-ruthén határt szabályozná. A trianoni szerződés 27. cikke Ruszinszkonak, helyesebben Csehszlovákiának csak Magyarország, az 1920. augusztus 10.-én kelt sèvreszi szerződés pedig Lengyelország és Románia felé való határait állapította meg, de nem Szlovenszko felé. Mivel a tót-ruthén határt megállapító nemzetközi szerződés nincs és a saint germaini szerződés a ruthéneknek a Kárpátoktól délre fekvő területéről szól, véleményem szerint Csehszlovákia Ruszinszko határát akként lett volna köteles megállapítani, hogy az az egész ruthén többség lakta területet magába foglalja.

Az *autonómia tárgyai* a nyelv, a közoktatás, a vallás, a belső közigazgatás, valamint azok a kérdések, amelyeket a csehszlovák állam törvényei az autonómia hatáskörébe utalnak. Ehhez röviden a következőket jegyzem meg:

a) A *nyelvi autonómia* azt jelenti, hogy Ruszinszko önmaga szabályozza a területén működő autonóm és állami hatóságok hivatalos nyelvét, továbbá az iskolák tannyelvét, ami különben az iskolaügyi autonómiából is folyik. A nagyorosz és ukrán nyelv, valamint a hazai ruthén nyelvjárás között folyó háborúságot a szerződés értelmében tehát nem Prágának, hanem Ruszinszkonak magának kell eldöntenie. Mivel a szerződés a nyelvkérdést minden korlátozás nélkül autonóm üggyé nyilvánítja, semmiféle jogi akadály nincs annak, hogy nemcsak egy, hanem több hivatalos és tannyelv vezettség be az autonóm területen, tehát például a magyar nyelv is hivatalos nyelve lehessen az autonóm tartománynak. A tartomány azonban a nyelvkérdés szabályozásánál

mindenképpen kötve van a kisebbségi szerződés 7. cikkének 4. bekezdéséhez, amely szerint a nemcseh nyelvű állampolgároknak megfelelő könnyítések (facilités appropriées) nyújtandók nyelvüknek a bíróságok előtt való használata tekintetében. A magyar kisebbség tagjait tehát az autonóm területen legalább azok a nyelvi jogok illetik meg, amelyeket nekik a 7. cikk 4. bekezdése biztosít az állam egész területére nézve.

b) A *közüktatásügyi autonómia* (instruction) nemcsak az iskolaügy, hanem az egész közművelődés szabályozását is magába foglalja. Egyetlen korlátja e tekintetben a szerződés 8. és 9. cikke. A 8. cikk a nemzeti, nyelvi és vallási kisebbségek részére a jóléti, vallási és társadalmi intézmények, iskolák és egyéb tanintézmények létesítésének jogát biztosítja. A 9. cikk azokat a feltételeket állapítja meg, amelyek mellett az állam a nyelvi kisebbségek gyermekei részére is nyilvános iskolákat létesíteni köteles és amelyek szerint a kisebbségeket megfelelő rész illeti meg a köz költségvetésekből közoktatási, vallási és jóléti célokra előirányzott összegekből. Ezek a jogok az autonóm terület kisebbségeit és ezek között a magyarokat is megilletik.

c) A *vallásügyi autonómia* mindazokat a jogokat foglalja magában, amelyeket egyházpolitikai vonatkozásban az állam szokott gyakorolni. Nevezetesen kiterjed az autonóm területet illetően az állami és egyház közti viszony szabályozására is. Ruszinszko autonóm törvényhozása tehát a szerződés értelmében kétségtelenül jogosult arra, hogy a maga területén államegyházat létesítsen, avagy az államot teljesen elválassa az egyháztól és a központi államhatalomnak ebbe – de jure gentium – beleszólása nincsen. Konkordátumokat és más egyházi vonatkozású nemzetközi szerződéseket azonban az autonóm hatóságok nem köthetnek, mivel Ruszinszko nem tagja a nemzetközi jogközösségnek, a nemzetek családjának.

d) A *belső közigazgatás* (administration locale)

fogalmának meghatározásánál Wintgenssel¹⁴⁾ szemben úgy vélem, hogy ez alatt nem a községi önkormányzatot és igazgatást, hanem az egész közigazgatást, tehát nem csak a községeket, hanem a járásokét és a tartományokét is, beleértve különösen az autonóm tisztviselői állások betöltését és az autonóm vagyion kezelésének szabályozását, valamint a rendészetet s az illetőségi jog szabályozását is érteni kell. E felfogás helyessége mellett a következő érvek hozhatók fel:

1. Amint David Hunter Miller naplójából kitünik, a békekonferenciának az új államok részére létesített bizottságában olyan indítvány hangzott el, hogy az „administration locale” kifejezés helyébe az „administration communale” kifejezést tegyék, de ezt az indítványt elvetették azzal, hogy az utóbbi fogalom a csehszlovák jogrendszerben nincs eléggé precizírozva.¹⁵⁾

2. A román kisebbségi szerződés 11. cikkében szereplő „local autonomy” kifejezést általában úgy magyarázzák, hogy ez nem a helyi önkormányzatot, hanem általában az önkormányzatot jelenti, mivel az angol jogban a „local autonomy” az állami kormányzat ellentéte.¹⁶⁾ E szerint a „local administration” is nem a helyi, a községi közigazgatást jelenti.

3. A Memel-egyezmény is „pouvoirs locaux” és „autorités locales” alatt az autonóm hatalmat és hatóságokat érti.¹⁷⁾

¹⁴⁾ Hugo Wintgens: „Der völkerrechtliche Schutz der Minderheiten.” Stuttgart, 1930. helyi (községi) igazgatást ért az „administration locale” alatt (274. l.).

¹⁵⁾ David Hunter Miller: „My diary. At the Conference of Paris. With Documents. Vol. XIII. New States. (Minorities)” E hatalmas okiratgyűjteménynek egy példánya csak most érkezett Magyarországra és így kénytelen voltam Baranyai Zoltánnak „A kisebbségi szerződések létrejötte” c. ismertetésére („Magyar Szemle” XIII. k. 198. l.) támaszkodni.

¹⁶⁾ V. ö. különösen Arthur v. Balogh: „Der internationale Schutz der Minderheiten”, München, 1928. 179. l.)

¹⁷⁾ V. ö. a szerződés mellékletét képező Memel-statutum

4. A romás Rudesco is úgy véli, hogy az autonómia itt a közigazgatás teljes szabadságát jelenti.¹⁸⁾

5. A cseh Weyr szerint¹⁹⁾ Ruzinszko nemcsak törvényhozási, de közigazgatási tekintetben is az állam egyéb területeitől különböző egység. Ámde akkor nem lehet feltenni, hogy a közigazgatási autonómia csak a községekre terjed ki.

Úgy hiszem, hogy ezek az érvek teljesen megdöntik Wintgens ellenkező magyarázatát.

e) A csehszlovák törvényhozás mindezekén kívül azokat az ügyeket utalhatja az autonóm hatáskörbe, melyeket erre alkalmasnak ítél. Az eddig megbeszélte ügyeket a szerződés nyilvánította autonóm ügyekké és így a csehszlovák törvényhozás szerződésszegés nélkül nem vonhatja ki az autonómia hatásköréből. Ezzel szemben a csehszlovák törvény által autonóm hatáskörbe utalt ügyeket belső törvényhozási úton abból bármikor ki lehet vonni.

5. cikkét, amely szerint „Sous réserve des dispositions du président article, les matières suivantes seront du ressort des pouvoirs locaux du Territoire de Memel: 1. Organisation et administration des communes et des cercles; 2. Exercice de culte; 3. Instruction publique.” Ebből világosan kitűnik, hogy a „pouvoirs locaux” hatásköre messze túlhaladja a helyi, községi önkormányzatot. A 6. cikk értelmében pedig „en l'absence de dispositions contraires du présent Statut, les autorités locales du Territoire de Memel exerceront les pouvoirs qui leur sont reconnus par le présent Statut en se conformant aux principes de la Constitution lithuanienne”. Vagyis a vélelem az, hogy kétség esetén a „helyi hatóságok” bírnak hatáskörrel és nem az államiak, aminek nem volna értelme, ha a „helyi hatóságokat” a szerződés a „községi” hatóságokkal azonosítaná.

¹⁸⁾ Cornélius-Alexandre Rudesco: „Étude sur la question des minorités de race, de langue et de religion.” Paris, 1929. 94. l. Szerinte „l'autonomie accordée par le traité est assez large, car elle donne aux Ruthènes une liberté complète en matière administrative et culturelle”. Ez a nézet természetesen csak cum grano salis állja meg a helyét, — mert mint kifejtettük —, az autonómia nem egyedül a ruthénekre, hanem a Ruzinszkon lakó csehszlovák állampolgárok összességére terjed ki.

¹⁹⁾ V. ö. i. m. 93. l. 1. sz. jegyzet.

Terjedelmét tekintve Ruszinszko autonómiája úgy a törvényhozásra, mint a végrehajtásra terjed ki. A szerződés ugyanis autonóm szervek gyanánt az autonóm országgyűlést és a kormányzót sorolja fel.

Az *autonóm országgyűlés* a törvényhozás jogát gyakorolja mindazokban az autonóm ügyekben, amelyeket az imént ismertettünk. Ezt a törvényhozási jogot — a szerződés szerint — senkivel sem osztja meg, tehát a csehszlovák köztársaság elnökével és a prágai parlamenttel sem, még kevésbé a kormányzóval. A szerződés ugyanis minden félreértést kizáró határozottsággal így rendelkezik: „Az említett országgyűlés gyakorolja a törvényhozási hatalmat...” (Ladite diète excercera le pouvoir legislatif). Ha a szerződés megalkotói az államfőnek vagy a kormányzónak az autonóm törvényhozással szemben a megerősítés, vagy a vétó jogát akarták volna biztosítani, úgy egy ilyen rendelkezést bizonyosan felvettek volna a szerződésbe. Ami pedig a prágai parlamentet illeti, igen jellemző, hogy a szerződés ezt ugyanazzal a kifejezéssel (diète) illeti, mint az autonóm törvényhozó testületet, amiből az következik, hogy az utóbbit az autonóm hatáskörben egyenragúnak tekinti a központi törvényhozó testülettel.

Az autonóm végrehajtó hatalom feje a szerződés szerint a *kormányzó*, akit a csehszlovák köztársaság elnöke nevez ki és aki az autonóm országgyűlésnek felelős. A szerződés nem írja ugyan kifejezetten elő, hogy a kormányzónak bírnia kell az utóbbi bizalmát, minthogy azonban a kormányzó az autonóm országgyűlésnek politikai, sőt jogi felelősséggel is tartozik,²⁰⁾ abban implicite az is benne foglalta-

²⁰⁾ A Memel-statutum 17. cikkének ama rendelkezését, amely szerint az autonóm terület direktóriumának bírnia kell a képviselők kamarájának bizalmát, Rogge helyesen magyarázza úgy, hogy a direktorium parlamenti felelősséggel tartozik a kamarának. E parlamenti (politikai) felelősségből viszont az országgyűlésnek a direktorium megalakítására gyakorlandó befolyását vezeti le. (Albrecht Rogge: „Die Verfassung des Memelgebiets”. Berlin, 1928. 339. l.) A saint

tik, hogy a kormányzónak az államfő bizalmán kívül az autonóm országgyűlését is bírnia kell.

Itt felmerül az a kérdés, hogy kormányzóvá oly személy is kinevezhető-e, aki nem az autonóm terület lakosa? Minthogy a 12. cikk értelmében az autonóm terület tisztviselői a lehetőséghez képest a terület lakosainak sorából nevezendő ki és e lehetőség megállapítása a helyes magyarázat szerint nem a csehszlovák kormány önkényétől, hanem objektív ismérvektől, például a törvényben előírt minősítés fennforgásától függ, az államfő az autonóm terület lakosainak sorából köteles a kormányzót kinevezni, ha ezek között van legalább egy olyan egyén, akinél az objektív ismérvek fennforognak.²¹⁾ Ugyanez vonatkozik az

germaini szerződés nem tartalmaz ugyan oly rendelkezést, amely szerint a kormányzónak bírnia kell az autonóm országgyűlés bizalmát, de abból, hogy annak felelősségét az utóbbival szemben megállapítja, Rogge után indulva mi is azt a következtetést vonjuk le, hogy még abban az esetben is, ha Ruszinszko kormányzójának felelőssége csak a politikai felelősséget jelentené, az az autonóm országgyűlést a kormányzó kinevezésénél megillető befolyást akkor is magába foglalja. Nézetem szerint egyébként a kormányzó felelőssége nemcsak politikai, hanem egyúttal jogi is. A saint germaini szerződés 10–13. cikkei és a Memel-tatutum, minthogy azokat ugyanazok a nagyhatalmak kötötték meg egy, a világháború után keletkezett új állammal (az Egyesült Államok a Memel-szerződést ugyan nem írták alá, de a saint germaini szerződést viszont nem ratifikálták), a jogi interpretáció szempontjából — úgy vélem — összefüggnek és kiegészítik egymást. Már most abból, hogy a Memel-statutum a direktorium létét az autonóm országgyűlés bizalmától teszi függővé, azaz annak politikai felelősségét állapítja meg, a saint germaini szerződés pedig általában beszél a ruszinszko kormányzó felelőségéről, a minore ad maius az következik, hogy az utóbbi felelőssége tágabb, tehát nemcsak politikai, hanem egyszersmind jogi is.

²¹⁾ A saint germaini szerződés 8. cikkét, amely szerint a nemzeti, vallási, vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó csehszlovák állampolgárokat egyenlő jog illeti meg a magániskolák létesítésére nézve, már Bruns („Minderheitenrecht als Völkerrecht.” Breslau, 1928. 36. l.) úgy magyarázta, hogy olyan államokban, ahol a magániskolák létesítése a kormány diszkrecionárius joga, az egyenjogúság elve a kormány e jog

autonóm területen működő többi állami tisztviselőre is, míg az autonóm tisztviselői állások betöltésének szabályozása a közigazgatási autonómiánál fogva — mint láttuk — az autonóm törvényhozás és végrehajtó hatalom feladata.

Ez az utóbbi rendelkezés éppen úgy, mint a 13. cikk, amely Ruszinszkónak a központi törvényhozással való képviselőtét szabályozza, egyébként már nem szorosan az autonómiára vonatkozik, hanem az autonóm terület lakosságának a központi államhatalomban való részvételére. Ennek értelmében Ruszinszkót méltányos képviselő (une représentation équitable) illeti meg a csehszlovák állam nemzetgyűlésében. Mivel a 9. cikkben a kisebbségek részére a köz költségvetésekből biztosított „méltányos rész”,²²⁾ úgy a „méltányos képviselő” kifejezés is az arányosságra utal. Ruszinszkónak tehát a területén lakó csehszlovák állampolgárok összes számának arányában kell képviselve lennie a prágai parlamentben, még pedig annak mindkét kamarájában. Más tekintetben azonban a szerződés nem köti meg Csehszlovákia kezét, úgy hogy az ugyanazon választási rendszer szerint választtathat Ruszinszkóban, mint az állam egyéb

gyakorlásában tett intézkedéseinek felülbírlását is magába foglalja és a nemzetközi bíróság azt a körülményt is felülbírlhatja, hogy azok milyen észszerű mérlegelésen alapulnak. A szerződés 12. cikkének az a rendelkezése, hogy az autonóm terület tisztviselői lehetőleg (autant que possible) e terület lakosainak sorából választandók, véleményem szerint még inkább kizárja azt, hogy a csehszlovák államfő a kormányzó kinevezése tekintetében fennálló diszkrecionárius jogát önkényesen gyakorolja, azaz nem az autonóm terület lakosainak a sorából nevezze ki a kormányzót, ha közöttük akár csak egy is megfelel a vonatkozó csehszlovák törvényben, vagy — egy ilyen törvény hiányában — a szokásjog által előírt feltételeknek és így jogvita esetén a nemzetközi bíróság itt is felülbírlhatja azt, hogy az autonóm terület lakosainak a kormányzó kinevezésénél metalan előfordult mellőzése milyen észszerű mérlegelés eredménye.

²²⁾ Így már Fouques-Duparc szerint is a „méltányos rész” (part équitable) arányos részt jelent. (I. m. 256. l.) Ugyanigy Wintgens (i. m. 274. l.) és Balogh (i. m. 187. l.).

területén, sőt erre kötelezve is van, mert ellenkező esetben megsértené a szerződés 7. cikkében kimondott állampolgári egyenlőség elvét.

Miként az 1868:XXX. törvénycikk szerint Horvátország képviselői nem bírtak szavazati joggal az autonóm hatáskörbe tartozó ügyekben, úgy a saint germaini szerződés a csehszlovák nemzetgyűlés ruszinszkói képviselőitől, és a helyes magyarázat szerint a szenátoroktól is, ugyancsak megvonja ezt a jogot. E rendelkezés célja nem az autonóm terület jogainak megszüntetése. Ellenkezőleg, még erősebben domborítja ki azt a többi rendelkezésből is folyó elvet, hogy miként a csehszlovák államhatalom általában, úgy a törvényhozó hatalom is két formában nyilvánul meg: egy központi és egy autonóm ruszinszkói formában.

II.

A csehszlovák állam Ruszinszkó autonómiáját alkotmányaiba is becikkelyezte. Ennek 3. §-a általában a saint germaini szerződés 10—13. cikkei foglalta magában, mindazonáltal egyes olyan eltérésekkel, amelyek már önmagukban véve is a szerződés megsértését jelentik. Ezek a következők:

1. A csehszlovák alkotmány szerint „a ruszinszkói országgyűlés által hozott törvények, ha azokhoz a köztársaság elnöke aláírásával hozzájárul, külön gyűjteményben tételnek közzé és a kormányzó által is aláíratnak.” (3. §. 4. bek.)

A szerződés magyarázatánál láttuk, hogy annak értelmében az autonóm országgyűlés a hatáskörébe tartozó ügyekben törvényhozó hatalmát nem osztja meg sem a köztársaság elnökével, sem pedig a kormányzóval. Az alkotmány ama rendelkezése, amely szerint az autonóm törvényeket a kormányzó is aláírja, nem ellenkezik a szerződéssel, mert ez az aláírás nem jelenti a törvényhozó hatalomban való közreműködést, hanem csak az autonóm országgyűlés által hozott törvényeknek a hitelesítését. Éles ellentétben áll

azonban a szerződéssel az a rendelkezés, amely a csehszlovák államfőt az autonóm törvények jóváhagyásának, azok megerősítésének jogával ruházza fel. Erről, mint látjuk, a szerződésben egyáltalán nincsen szó. A szerződés megsértése itt annál kézenfekvőbb, mert az alkotmány az államfőnek a ruszinszkói autonóm törvényhozással szemben olyan jogot nyújt, amely őt a központi törvényhozással szemben sem illeti meg. Az alkotmány 47. §-a értelmében ugyanis a köztársasági elnököt a központi törvényhozással szemben csak vétőjog illeti meg, míg a 3. § az autonóm törvényhozással szemben a szankció jogával ruházta föl, azaz a ruszinszkói autonóm országgyűlés megfosztotta attól az egyenrangúságától, amelyet a szerződés neki a központi parlamenttel szemben oly pregnáns formában biztosít.

2. Hiányzik az alkotmányból a szerződés 13. cikk 2. mondatának megfelelő olyan rendelkezés, amelynek értelmében a ruthén képviselők nem bírnak szavazati joggal azokban a törvényhozási ügyekben, amelyek az autonóm országgyűlés hatáskörébe vannak utalva. Ennek a rendelkezésnek elhagyása az autonóm terület lakosságának a központi államhatalomban való közreműködését fokozza ugyan, másfelől azonban csökkenti az autonóm törvényhozó hatalom jelentőségét, mert elhomályosítja annak autonóm hatáskörében az előbbivel való egyenrangúságát.

3. Míg a szerződés a ruszinszkói kormányzó kinevezéséről szólva úgy rendelkezik, hogy a kormányzót a köztársaság elnöke nevezi ki és a kormányzó az autonóm országgyűlésnek felelős, addig a csehszlovák alkotmány 3 §-ban három olyan interpolációt, betoldást találunk, amely lényegesen megváltoztatja ez intézmény konstrukcióját. Az alkotmány szerint ugyanis *Ruszinszko élén* egy kormányzó áll, kinek kinevezése a csehszlovák köztársaság elnöke által a *kormány javaslatára* történik és a kormányzó az autonóm országgyűlésnek is felelős. (3. cikk, 6. bek.) A szerződés a kormányzót a ruszinszkói auto-

nóm végrehajtó hatalom fejének képzelte el, akit ugyanaz a csehszlovák államfő nevez ki, de aki az autonóm hatáskörben egyenrangú a kormánnyal és miként az a prágai nemzetgyűlésnek, úgy ő kizárólag az autonóm országgyűlésnek felelős, vagyis a szerződés parlamentáris, vagy legalább is alkotmányos kormányformát szánt Ruszinszónak, amelynek feje a prágai minisztériumtól független kormányzó. Ezzel szemben a csehszlovák alkotmány azzal, hogy a kormányzó kinevezését a prágai kormány előzetes javaslatától teszi függővé, a kormányzót a prágai kormány függő szervvé teszi, amely gondolatot még erősebben domborítja ki az az „is” szócska, amelynek beszúrása odavezet, hogy a kormányzó az autonóm országgyűlésen kívül más tényezőnek, nyilvánvalóan a prágai kormánynak is felelős, politikai méltóságból a prágai kormány utasításait követő tisztviselővé válik.²³⁾

²³⁾ V. ö. szerzőnek „Die völker- und staatsrechtliche Lage Karpatho-Russlands” c. tanulmányát. („Nation und Staat.” 1929. évf. 4. sz. 235—236. l.) Peška szerint az, hogy a csehszlovák alkotmány szerint a köztársaság elnöke a ruszinszói országgyűlés törvényeivel szemben az abszolút, a csehszlovák parlament törvényeivel szemben ellenben csak a szuszpenzív vétő jogával bír, nem szerződésszegés, mert a szerződés ezt sem közvetlenül, sem közvetve nem tiltotta meg és az állam egységének természetes folyománya. (dr. Zdeněk Peška: „Národní menšina v Československu.” V Bratislavě, 1932. 209. l.) Ezzel szemben elég arra utalni, hogy a szuszpenzív vétő semmiképpen nem ellenkeznék az állam egységével és hogy a szerződés, midőn a központi és a ruszinszói országgyűlést egyformán „diète”-nek nevezi, az utóbbit — az autonóm hatáskörben — egyenjogusította az előbbivel, amiből az is következik, hogy az államfő az autonóm országgyűléssel szemben nem bírhat több joggal, mint a központi parlamenttel szemben. Dörge helyesen állapítja meg, hogy a csehszlovák alkotmány szóban forgó rendelkezése ellenkezik a szerződéssel, mert az autonómia lényegébe ütközik. (I. m. 104. l.) A cseh jogász ama véleménye, hogy az „is” szó beszúrása szintén nem szerződésszegés, mert „ha a kormányzónak általában Ruszinszókó, nem pedig csak az autonóm közigazgatás élén kell állania, úgy elkerülhetetlen, hogy központi felügyelet alá tartozzék, mert különben az állam egysége nem volna biztosít-

Ezek a megjegyzések azonban csak elméleti jelentőséggel bírnak. A csehszlovák kormány ugyanis az alkotmány 3 §-ból eddigelé egyetlen betűt sem valósított meg. Mielőtt a ma uralkodó tényleges állapotoknak egészen általános vizsgálatához hozzáfognék, röviden érintenem kell a csehszlovák alkotmánynak a határkérdésre vonatkozó és így az autonóm terület jogi fejlődése szempontjából döntő jelentőségű rendelkezését.

A 3 §. utolsó bekezdése értelmében a csehszlovák nemzetgyűlésnek a ruszinszkói határt megállapító törvénye az alkotmány kiegészítő részét alkotja. Ilyen törvényt a csehszlovák nemzetgyűlés mai napig sem hozott. A „generális statutum” II. részének c) pontja szerint²⁴⁾ a csehszlovák kormány azt ajánlotta a ruthén és a tót nép képviselőinek, hogy az összefüggő ruthén területnek az autonóm ruthén terü-

va” (i. m. 209. l.) ugyancsak helyt nem álló. Mert a szerződés egy szóval sem mondja azt, hogy a kormányzónak „Ruszinszko élén kell állnia”. A szerződés az autonómiát szabályozza, nem pedig az állami végrehajtó hatalomnak a nem autonóm ügyekben való gyakorlását. A kormányzói intézményről is csak annyiban rendelkezik, amennyiben az az autonómia szerve. Ebben a minőségben pedig kizárólag az autonóm országgyűléssel szembeni felelősségét állapítja meg, tehát a szerződéssel ellenkezik minden olyan rendelkezés, amely a kormányzót az autonóm hatáskörben akár a csehszlovák kormány, akár az államfő, akár pedig a központi parlament felügyelete alá helyezi. Az állam egységét pedig a szerződés maga is szem előtt tartotta, sőt kifejezetten hangsúlyozta is és ha ennek ellenére a kormányzónak kizárólag az autonóm országgyűléssel szembeni felelősségét állapította meg, úgy ezt nem tartotta összeegyeztethetőnek az állam egységével. Azt, hogy a szerződés 13. cikk 2. bekezdésének megfelelő rendelkezés az alkotmányban hiányzik, Peska is „eltérésnek” minősíti és igazolni sem próbálja. (210. l.)

²⁴⁾ Ez Epstein német fordításában (i. m. 666. l.) így hangzik: „Weil ein Teil des ruthenischen Volkes auf dem von der Friedenskonferenz festgelegten slowakischen Gebiete eine Minderheit bildet, empfahl die tschechoslowakische Regierung den Repräsentanten beider Völker, sich über eine allfällige Angliederung des zusammenhängenden ruthenischen Gebietes zu dem autonomen ruthenischen Gebiete, zu einigen”.

lethez esetleges hozzácsatolásáról egyezzenek meg egymással. A generális statutum ennek szükségességét azzal indokolja, hogy a ruthén nép egy része a békekonferencia által megállapított tót területen kisebbséget alkot. A generális statutum, mivel azt a csehszlovák törvények és rendeletek gyűjteményében nem hirdették ki,²⁵⁾ a csehszlovák alkotmány jogforrásának nem tekinthető. Elemzése azonban két okból is tanulságos. Először azért, mert azt a látszatot keltheti, mintha a határkérdés szabályozásának elmulasztásáért a felelősség nem a csehszlovák kormányt, hanem kizárólag a ruthén és a tót nép képviselőit terhelné. De vajjon kik is ezek a képviselők? A ruthén és tót népet a csehszlovák alkotmánynak egyetlenegy rendelkezése sem nyilvánítja és nem ismeri el kollektivitásnak, közjogi személyiségnek, sőt a tót néptől még etnikai és szociológiai kollektivitásának elismerését is megtagadja, hiszen a „csehszlovák” nemzet fikcióján alapul az elsőtől az utolsó betűjéig. Csehszlovák alkotmányjogi értelemben nem létezvén tót és ruthén nép, e népnek, mint olyannak képviselői sem lehetnek. A tót és ruthén parlamenti képviselők a cseh alkotmányjog szempontjából nem a tót és ruthén népnek, hanem csupán a választók egy, többségben történetesen tót és ruthén nemzeti-ségi csoportjának, pártjának képviselői. Másfelől a generális statutum a békekonferencia által megállapított határra hivatkozik. De ha a békekonferencia valóban megállapította volna a tót-ruthén határt, akkor miért utalna a statutumnál egy félévvel később kelt alkotmány egy olyan törvényre, amelyben a csehszlovák nemzetgyűlés csak ezután fogja megállapítani az autonóm terület határait? Csupa ellentmondás, amelynek összekuszált szálai mögött azonban a

²⁵⁾ Epsteinnek a „generális statutum” szövegét a csehszlovák belügyminisztérium bocsátotta a rendelkezésére (I. m. 665. l.) A „statutumot” Hennocque francia tábornok proklamáció formájában hozta nyilvánosságra. (V. ö. Peška i. m. 221. l.)

gyakorlott szem igen hamar megpillantja a logikai ellentmondásokat.

III.

A *tényleges helyzet* ismertetésére áttérve, azt csak egészen röviden kívánom felvázolni:

1. Ellentétben a saint-germaini szerződéssel és a csehszlovák alkotmánnyal, *Ruszenszónak egyáltalán nincsenek autonóm szervei*. A valóságos helyzet ugyanis a következő:

a) Az *autonóm országgyűlést (szojm)* a prágai kormány a mai napig sem hívta egybe, sőt a csehszlovák nemzetgyűlés még a választási törvényt sem alkotta meg és nem szabályozta az aktív és passzív választójogot, noha azt az alkotmány 3 §-ának 8. bekezdése már tizennégy évvel ezelőtt előírta.

b) Ruszenszónak jelenleg *nincs kormányzója*. A kormányzói hatáskör — az alkotmány 3 §-án kívül — nincs szabályozva.

A generális statútum IV. címe a kormányzó helyett egy, végeredményben a francia parancsnokló tábornoknak alárendelt²⁶⁾ *ideiglenes adminisztrátornak* és melléje tanácsadó szervként egy *ideiglenes direktóriumnak* a kormány által való kinevezését rendelte el. A statútum értelmében a direktórium tanácsadó hatásköre kiterjedt a nyelvi, iskolaügyi, vallási és belső közigazgatási törvényhozásra és igazgatásra, valamint az említett ügyekben a végrehajtással és igazgatással megbízott tisztviselők és alkalmazottak kinevezésére és visszahívására. A tisztviselők kinevezése azonban az adminisztrátor hatáskörébe tartozott; neki voltak alárendelve és felelősek. Ő osztotta be a direktóriumhoz az ügyek viteléhez szükséges hivatalnokokat. Az adminisztrátor és a direktórium közti véleményeltérés esetén a vitás ügyet a köztársaság elnöke, vagy egy e hatáskörrel általa felruházott személy elé kellett terjesztetni, kiknek döntését végérvényesnek és kötelezőnek kellett tekin-

²⁶⁾ V. ö. Peška i. m. 212. l.

teni. Adminisztrátorrá a statútum kibocsátása után a cseh *Brejhát* nevezték ki, majd megalakították a direktóriumot, melynek elnöke az Amerikából hazatért ruthén nemzetiségű *Zsatkovics Gergely* lett.²⁷⁾

Minthogy hasonló kísérletek a jövőben sincsenek kizárva, meg kell állapítani, hogy az adminisztrátor és a direktórium intézménye, úgyszintén a köztársasági elnök, vagy megbízottjának formailag döntőbírói, lényegileg azonban végső fokon intézkedő hatásköre szöges ellentétben állott a kisebbségi szerződéssel és magával a csehszlovák alkotmánnyal is, amelyek szerint a végrehajtó hatalom kizárólag a szojmnak felelős kormányzó kezében összpontosul.

A generális státútumot módosító 1920. április 26-án 356. szám alatt kelt kormányrendeletet a törvények és rendeletek gyűjteményében kihirdették és így az csehszlovák jogforrás.

E rendelet értelmében Ruszinszkó élén a kormány javaslatára az államfő által kinevezett *ideiglenes kormányzó* áll (1 §.), akit az ugyanilyen módon kinevezett *alkormányzó* helyettesít betegsége, távolléte, akadályoztatása vagy a kormányzói állás megüresedése esetén. (3 §. 1. bek.) A kormányzó hatásköre a következő ügyekre terjedt ki: Ruszinszkó képviselte a kormánnyal való tárgyalásoknál, a kormányzótanács tárgyalásainak vezetése, a polgári igazgatás által kibocsátott rendeletek aláírása, azután az illetékes előadónak az alkormányzó által aláírt javaslatára az egyházi és helyi igazgatás tisztviselőinek kinevezése, ha az nem tartozik az államfő, a kormány, vagy az autonóm tényezők hatáskörébe, a nemállami iskolák tanítóinak kinevezése, a bírák és állami tisztviselők kinevezése a VII. rangosztályig bezárólag, amennyiben a polgári igazgatás tisztviselőiről van szó, valamint a többi bíró és a polgári igazgatás többi tisztviselőjének előléptetésére és ki-

²⁷⁾ V. ö. Árký Ákos „Ruszinszkó küzdelme az autonómiáért”. Budapest, 1928. 8. és 10. l.

nevezésére vonatkozó javaslatok előterjesztése a kormányhoz, az alkormányzótól és annak közvetítésével a polgári igazgatás előadójától a Ruszinszkrét illető valamennyi kérdésben jelentések beszerzése és az alkormányzó — a kormányzó véleménye szerint — az alkotmányt, vagy más törvényt sértő, vagy Ruszinszko érdekeit károsító intézkedéseinek felfüggesztése és a kormány döntésének beszerzése. Az utóbbi esetben az alkormányzó saját felelősségére csak a halaszthatatlan ideiglenes intézkedést teheti meg. (2. §.) Az alkormányzó hatáskörét a státútum akként állapította meg, hogy az főnöke volt a *polgári igazgatáshoz* beosztott előadónak és az alárendelt hatóságoknak és intézeteknek és közvetítette ezeknek a kormánnyal való érintkezését. (3. §. 2. bek.) A kormányzó valamennyi hivatalos cselekményét eljegyyezte és ha valamely kérdésben nem tudtak megegyezni, a kérdést a kormány döntése alá kellett bocsátani.

Látjuk tehát, hogy az új rendelet a végrehajtó hatalmat az alkormányzóra és polgári közigazgatásnak (civilni správa) nevezett hivatalára bízta. A kormányzónak inkább csak reprezentatív feladatok jutottak, a hatáskörébe utalt ügyek legtöbbjében csak az alkormányzó előterjesztésére intézkedhetett és véleményeltérés esetén nem az ő, hanem a prágai kormány akarata érvényesült. E rendelet annak a politikai kompromisszumnak a kifejezése volt, amely az amerikai ruthén *Zsatkovics Gergelyt* kormányzóvá, a cseh *Ehrenfeldet* pedig alkormányzóvá tette,²⁸⁾ az előbbinek a címet hagyva meg, az utóbbinak pedig a tényleges hatalmat biztosítva. Meg kell jegyezni, hogy a rendelet ezenkívül a kormányzó és az alkormányzó mellé a néptől választott tíz és a kormánytól kinevezett négy tagból álló kormányzótanács szervezését írta elő, amelyben a kormányzón és az alkormányzón kívül a polgári közigazgatásnak hat elő-

²⁸⁾ U. o. 13. l.

adója is szavazati joggal bírt, úgy, hogy e testületben eleve a kormányé volt a többség. A kormányzótanács hatásköre különben csak arra terjedt ki, hogy nyilatkozzék a kormánytól, a kormányzótól és alkormányzótól eléje terjesztett ügyekben. A polgári közigazgatás ugyan köteles volt valamennyi rendeletét a tanács elé terjeszteni, de e rendelkezést úgyszólván értéktelenné tette az, hogy sürgős esetekben a rendeleteket a tanács meghallgatása előtt is ki lehetett adni és csak utólag kellett azokat a tanács elé terjeszteni.

Miként a generális statútum, úgy a módosító rendelet is nyilvánvaló ellentétben állott a saint-germaini szerződéssel és az alkotmánnyal.²⁹⁾ Ez a helyzet kényszerítette *Zsatkovics Gergelyt* arra, hogy 1921. májusában a kormányzóságról lemondjon és Amerikába térjen vissza.³⁰⁾ Ruszinszko autonóm ügyeit ettől kezdve hat éven át a semmiféle törvényes alappal nem bíró civilni správa és ennek főnöke, a cseh Ehrenfeld, majd 1923-tól az ugyancsak cseh nemzetiségű *Rozsypal*, mint a kormányzó helyettese³¹⁾ vezette a soha össze nem hívott kormányzótanács és sokáig kormányzó nélkül. Miután a polgári igazgatást az 1923. július 7-én 113. sz. a. kelt kor-

²⁹⁾ Peška a csehszlovák legfelsőbb közigazgatási bíróság 1925. április 15.-én kelt elvi jelentőségű ítéletével (Boh. 4608) szemben, mely a rendeletet az alkotmánnyal megegyezőnek minősíti azon az alapon, hogy az utóbbinak 3 § 8. bek. szerint a „részleteket, különösen az országgyűlési választás és választhatóság jogát külön rendelkezés szabályozza”, igen találóan állapítja meg, hogy e „különös rendelkezés” a részletekre van korlátozva. Már pedig az alkotmány 3 §-a csak a kormányzót és az országgyűlést ismeri, míg a rendelet két új intézményt teremt, nevezetesen az alkormányzóságot és a kormányzótanácsot, úgyhogy a rendelet túllépi a „részletek” keretét és azonkívül a kormány rendeletalkotási jogkörét is, mivel az alkotmány 89 §-a szerint az állami közigazgatás alacsonyabb fokú hatóságainak szervezetét elvileg a törvény szabályozza. (I. m. 213—14. l.)

³⁰⁾ Árky i. m. 20. l.

³¹⁾ U. o. 41. l.

mányrendelet újjá szervezte, 1923-ban a ruthén nemzetiségű *Beszkid Antalt* kormányzóvá nevezték ki ugyan, de még a 356/1920. sz. rendeletben biztosított hatáskörét sem respektálták, úgy hogy a kormányzói cím minden jogi és tényleges hatalmat nélkülözött. Az 1927. július 14.-én 125. szám alatt kelt és a politikai igazgatás szervezetéről szóló és a saint-germaini szerződéssel, valamint az alkotmánnyal ugyancsak ellenkező törvény, az úgynevezett közigazgatási reform 5 §-a azután a polgári igazgatás és a zsupai hivatal hatáskörét az új országos (tartományi) hivatalra ruházta át, amelynek elnökévé *Rozsypalt*, az eddigi alkormányzót nevezték ki. A kormányzóról e törvény egyetlen szóval sem emlékezett meg és így ez az intézmény ezentúl is valósággal a levegőben lógott. Miután *Beszkid Antal* 1933-ban meghalt, a kormányzói állást máig sem töltötték be és amint Dunder cseh szenátor egy nagy feltűnést keltett ungvári beszédében kijelentette, egyelőre nem is szándékoznak betölteni.³²⁾ Ezzel az autonómia utolsó nyoma: a kormányzói üres cím is eltűnt.

2. Áttérve az *autonóm ügyek* terén uralkodó állapotok vizsgálatára, itt a következő helyzetet találjuk:

a) A kisebbségi szerződés értelmében a *nyelvi kérdés* szabályozása az autonóm országgyűlés hatáskörébe tartozik. Ezzel szemben az 1920. február 29-én 122. sz. a. kelt nyelvtörvény 6 §-a — eltérően a generális statútum III. fejezetének ama rendelkezésétől, amely szerint a „népnyelv” a hivatalos nyelv általában (2. bek.) — úgy rendelkezett, hogy az autonóm országgyűlésnek e kérdést a csehszlovák állam egységével összeférő módon kell szabályoznia. E rendelkezésének megokolásául az idézett szakasz zárjelben a szerződés 10. cikkére hivatkozik. Ez a cikk egyfelől valóban az állam egységével összeférő, másfelől azonban a legszélesebbkörű autonómia megva-

³²⁾ V. ö. „Lidové Noviny” 1933. augusztus 16-i számával.

lósítására kötelezi Csehszlovákiát. Ámde az autonóm országgyűlés hatáskörét szabályozó 11. cikk, amely az állam egységét ugyancsak szem előtt tartotta, a nyelvi autonómiát semmiféle feltételhez nem köti és így igazat kell adnunk Epstein véleményének, hogy az idézett interpoláció ellenkezik a szerződés 11. cikkével.³³⁾

A nyelvi kérdés autonóm szabályozásáig, amely sojzm híján máig sem következett be, a nyelvtörvény 6 §-a szerint ezt a törvényt kell alkalmazni „tekintetbe véve a terület különös nyelvi viszonyait”. Mészse vezetne, ha a nyelvtörvényt részletesen ismertetném s ezért csak arra utalok, hogy a 6 §. szerint *Ruszenszkóban is alkalmazandó az 1 §., melynek értelmében az állam hivatalos nyelve a csehszlovák nyelv.* A nyelvtörvény tehát a csehszlovák nyelvet tette meg Ruszenszkó hivatalos nyelvénél is, míg a ruthén többség nyelvénél elvileg csak a kisebbségek részére a 2 §-ban biztosított jogokat (saját nyelvű beadványok és azoknak e nyelven való elintézése a legalább 20 %-os kisebbséget magukban foglaló bírósági járáásokban) engedélyezte, ami nyilvánvaló megsértése a kisebbségi szerződésnek és az alkotmánynak.

Részletesebben szabályozta ezt a materiát az 1926. február 3-án 17. szám alatt kelt kormányrendelet, amelynek 100. cikke értelmében a nyelvkérdésnek az országgyűlés által való szabályozásáig e rendelet előírásai Ruszenszkóra is érvényesek. E szabály alól csak a következő kivételeket engedélyezte a rendelet: 1.) a ruszenszkói bíróságoknál és közigazgatási hatóságoknál mindenütt orosz (kisorosz) nyelven lehet benyújtani beadványokat és ezek e nyelven tárgyalandók és intézendők el. A hivatalos épületek az államnyelv mellett e nyelven is megjelölén-

³³⁾ Dr. Leo Epstein: „Das Sprachenrecht der Tschechoslowakischen Republik” Reichenberg, 1927 118–19. l. Dr. Emil Sobotka: „Das tschechoslowakische Nationalitätenrecht” (Prag, 1931.) ama véleménye, hogy a betoldást a szerződés 10. cikke igazolja, teljesen tarthatatlan. (106 l.)

dők és a hivatalos hirdetmények e nyelven is kiadandók. (100. cikk, 2. bek.) 2.) Az orosz (kisorosz) nyelvű beadványokat valamennyi önkormányzati hatóságnak és köztestületnek el kell fogadnia és az államnyelvre érvényes feltételek mellett e nyelven is el kell intéznie. Üléseikben és tanácskozásaikban ezt a nyelvet mindig használni lehet és az e nyelven előterjesztett javaslatoknak és indítványoknak a tárgyalás tárgyát kell képezniök. Az önkormányzati hatóságok és köztestületek külső megjelölésénél és hirdetményeiben e nyelvet ugyanazon feltételek mellett lehet használni, mint az államnyelvet. (100. cikk, 3. bek.) Az 1928. december 29.-én 229. sz. a. kelt rendelet 11. cikke egyébként a tartományi és járási képviselőtestületekre nézve is úgy rendelkezett, hogy az orosz (kisorosz) nyelv bármikor használható és az e nyelven előterjesztett javaslatok, kérdések és panaszok mindig tárgyalandók.

Ezek a rendelkezések bizonyos mértékig kedvezőbbé alakítják ugyan az orosz (kisorosz) nyelv helyzetét, mint amilyen a nyelvtörvény szerint volt, de távolállanak attól, hogy ezt a kérdést a kisebbségi szerződésnek megfelelően rendezzék. Már maga *az a tény, hogy prágai kormány rendeleti úton szabályozta ezt a kérdést, ellenkezik a szerződéssel*, amely szerint a nyelvi probléma kizárólag az autonóm országgyűlés hatáskörébe tartozik. Egyedül az autonóm országgyűlés feladata, hogy megszüntesse azt a nyelvi káoszt, amelyet éppen a csehszlovák kormányzat idézett elő Ruszinszkóban, amidőn az ukrán irányzat támogatásával háttérbe szorította a nagyorosz irodalmi nyelvet és ezt később a hazai nyelvjárással is szembeállította. A nyelvrendelet ezt a nyelvi káoszt csak fokozta, amidőn az orosz és kisorosz, azaz az ukrán nyelvet azonos jogokkal ruházta fel és nyitva hagyta azt a kérdést, hogy az állami hatóságok orosz, vagy pedig ukrán nyelven kötelesek-e az e nyelvek valamelyikén hozzájuk beérkezett beadványokat elintézni.³⁴⁾

³⁴⁾ Peška is kénytelen megállapítani, hogy ez a rendelkezés

A felsorolt rendelkezések is csak bizonyos vonatkozásban biztosítanak az autonóm területen az orosz, illetőleg a kisorosz nyelvnek hasonló jogokat, mint a csehszlovák államnyelvnek, egyéb vonatkozásokban azonban a többi kisebbségi nyelv helyzetében osztozik.³⁵⁾ Elvileg a csehszlovák nyelv az uralkodó nyelv

zés a kiindulási pontja a nagyorosz és ukrán irányzat közötti ingadozásoknak és ő sem tudja, hogy mit akar a rendelet „ezzel a furcsa összekapcsolással” mondani. (I. m. 218. l.)

³⁵⁾ Így a nyelvtörvény 2 §-ának értelmében az orosz (kisorosz) nyelven benyújtott és a rendelet 100. cikke értelmében valamennyi Ruszinszkón működő állami közigazgatási hatóság és bíróság által elfogadandó beadványok elintézése nemcsak e nyelven, hanem „csehszlovák” nyelven is történik. (V. ö. a legfelsőbb közigazgatási bíróság 1932. április 7-én 5504. sz. a. kelt ítéletét (Boh. 9809.), amely szerint „az orosz nyelvhez tartozó személyeknek a nyelvtörvény 2 §-ának előírásával biztosított nyelvi igénye — az elintézését illetőleg —, kimerül abban, hogy ez az elintézés... orosz nyelven is kiadassék.”)

Minthogy a 100. cikk erre vonatkozólag semmiféle eltérő rendelkezést nem tartalmaz, a rendelet 60. cikke értelmében a Ruszinszkóban működő állami tisztviselőknek csak a „csehszlovák” nyelvet kell bírniok, de nem az orosz (kisorosz) nyelvet is. Laikus bíróvá szabály szerint itt is csak az nevezhető ki, aki a „csehszlovák” nyelvet bírja. Hasonlóképpen próbacsendőrré is. A 45. cikk értelmében a csendőrség vezényleti és a 46. cikk szerint annak szolgálati nyelve Ruszinszkóban is a „csehszlovák”, amiként már a nyelvtörvény 1 §-a szerint is ugyanez az a véderőnek vezényleti és szolgálati nyelve az autonóm területen is.

Mivel a 100. cikk az önkormányzati testületek ügykezelési nyelve tekintetében az orosz (kisorosz) nyelv javára külön nem intézkedik, a 70. cikk értelmében az orosz (kisorosz) nyelv csak azoknak a községeknek lehet ügykezelési nyelve az autonóm területen is, amelyekben az orosz (kisorosz) nyelvű állampolgárok az ottlakó állampolgárok összességének legalább 20%-át alkotják. Viszont a „csehszlovák” nyelv a rendeletnél fogva mindig egyik ügykezelési nyelve azoknak a ruszinszkói községeknek, amelyekben az állampolgároknak legalább fele ily nyelvű, illetőleg amelyekben a „csehszlovák” nyelvű állampolgárok többen vannak, mint a község ügykezelési nyelvéhez tartozó polgárok.

A 71. cikk értelmében a ruszinszkói községek is kötelesek a „csehszlovák” nyelvű beadványokat elfogadni és elintézni. Az elintézésnek mindig „csehszlovák” nyelven kell tör-

Ruszenszkóban és az orosz (kisorosz) nyelv csak kiváltságolt kisebbségi nyelv jellegével bír. A prágai legfelső közigazgatási bíróság állandó joggyakor-

ténnie, mert a 72. cikk 2. bekezdése szerint azokban a községekben, amelyeknek községi, vagy körjegyzőjük van, tehát valamennyi szlovenszkói és ruszenszkói községben, a „csehszlovák” nyelvű beadványokat e nyelven kell elintéztetni. Illetőségi és a határátlépési igazolványokat Ruszenszkóban is első helyen „csehszlovák” nyelven kell kiállítani. (72. cikk. 3. bek.)

Ruszenszkó két rendezett tanácsú városában (Ungvár és Munkács) a rendelet 73. cikke értelmében a polgármesternek és helyetteseinek is bírniok kell a „csehszlovák” nyelvet. Megjegyzendő, hogy ez a rendelkezés ellenkezik nemcsak a csehszlovák nyelvtörvénnyel, hanem az e városokra vonatkozó, 1925. március 31-én 62. sz. a. kelt törvénnyel is, amely az 1922. július 13-án 243. sz. a. kelt és a két szlovenszkói rendezett tanácsú városra (Pozsony és Kassa) vonatkozó törvénynek azt a rendelkezését, amely szerint a polgármesternek és helyetteseinek bírniok kell az államnyelvet, Ruszenszkóra nem terjesztette ki.

A 73. cikk. 2. bekezdése szerint a ruszenszkói községek még abban az esetben is, ha nincsen 3.000 lakosuk, kötelesek gondoskodni arról, hogy az iratok „csehszlovák” nyelven kifogástalanul elintéztessenek, mivel e községek — mint láttuk — a „csehszlovák” nyelvű beadványokat e nyelven kötelesek elintéztetni.

A „csehszlovák” nyelv a 79. cikk 2. bekezdése értelmében a ruszenszkói községi képviselőtestületek, községi tanácsok és bizottságok ülésein is mindig használható és az e nyelven előterjesztett javaslatok és indítványok tárgyalás alá veendő. Az orosz (kisorosz) ügykezelésű nyelvű községekben e nyelven előterjesztett indítványok szintén lefordítandók a „csehszlovák” nyelvre, ha valamelyik tag ezt kívánja (80. cikk 2. bek.). Minthogy Ruszenszkó mindegyik községének van községi, vagy körjegyzője, a 80. cikk 4. bekezdésnek az a rendelkezése, amely szerint a „csehszlovák” nyelven előterjesztett javaslatok és nyilatkozatok az indítványtevő kívánságára e nyelven veendő jegyzőkönyvbe akkor is, ha a községben nincs 20%-os „csehszlovák” kisebbség, természetesen a ruszenszkói községekre is kiterjed.

Hasonlóképpen a ruszenszkói községekre is kiterjednek a rendelet 81. cikkének amaz előírásai, amelyek szerint a 3.000 lakossal bíró községekben a községi hirdetmények „csehszlovák” nyelven is kiadandók, hasonlóképpen azokban is, amelyekben legalább 20% „csehszlovák” lakik. A 82. cikk értelmében a községi hivatal épülete mindig „csehszlovák” nyelv-

lata csak a nyelvtörvényt és rendeletet alkalmazza, midőn kimondja, hogy a 100. cikknek az állami hatóságokra és bíróságokra vonatkozó 2. bekezdése az ál-

ven is megjelölendő és a legalább 20%-os „csehszlovák” kisebbséggel bíró községekben a községi pecsétnek is — az orosz (kisorosz) mellett — „csehszlovák” nyelvű szöveggel is ellátva kell lennie.

A 91. cikk értelmében a ruszinszkói köztestületeknek is el kell fogadniuk a „csehszlovák” nyelvű beadványokat és e nyelven kell azokat elintéznüök. (92. cikk.)

A nyelvrendelet 99. cikke, amely szerint a közigazgatási hatóság a testületek, vagy más személyek hirdetményeinek, valamint ingatlanoknak és más közhasználatra rendelt tárgyak megjelölésének „csehszlovák” nyelven való megszoëvegezését elrendelheti, ugyanez kiterjed Ruszinszkóra is.

Az 1928. december 29-én 229. sz. a. kelt kormányrendelet 11. cikkének az a rendelkezése, amely szerint az orosz (kisorosz) nyelv az országos (tartományi) és a járási képviselőtestületek ülésein mindenkor használható és az e nyelven előterjesztett indítványok, kérdések és panaszok mindenkor tárgyalandók, összhangban áll a nyelvrendelet 100. cikkével és miként az, az orosz (kisorosz) nyelvnek kevesebb jogot biztosít, mint a „csehszlovák” nyelvnek. Így a tartományi képviselőtestület elnöke, továbbá a tárgyaláson résztvevő tisztviselők nyilatkozataikat lefordíthatják ugyan orosz (kisorosz) nyelvre, de erre nem kötelesek, ellenben mindig kötelesek nyilatkozataikat „csehszlovák” nyelven előterjesztetni (2. cikk). Az orosz (kisorosz) nyelvű képviselőtestületi tagok nyilatkozatai „csehszlovák” nyelven veendőék jegyzőkönyvbe. (4. cikk 4. bekezdés.) Ugyanez vonatkozik a járási képviselőtestületekre is (5—7. cikk). A járási képviselőtestület tagjainak „csehszlovák” nyelven előterjesztett jelentései, indítványai, kérdései és panaszai csak azokban a járásokban fordíthatnak le orosz (kisorosz) nyelvre és a fordítás, valamint megfordítva az orosz (kisorosz) nyelven előterjesztett jelentések, indítványok, kérdések és panaszok a „csehszlovák” fordítás mellett csak ott képezik a tárgyalás alapját s a tárgyalási jegyzőkönyv csak ott vezettetik és hitelesítése csak ott történhetik orosz (kisorosz) nyelven is, ahol az illető közigazgatási járásban az állampolgároknak legalább fele orosz (kisorosz) nyelvű. Az orosz (kisorosz) nyelven előterjesztett indítványok, jelentések, kérdések és panaszok csak azokban a közigazgatási járásokban nem fordítandók le „csehszlovák” nyelvre, ahol az állampolgárok csak háromnegyede orosz (kisorosz) nyelvű, de itt is csak, ha a járási képviselőtestület egyik tagja, vagy az elnök a fordítást nem tartja szükségesnek.

lamnyelv mellett az orosz nyelvnek elsőbbséget biztosított ugyan, de ez nem jelenti azt, hogy ez a nyelv az államnyelvet helyettesíti.³⁶⁾ Meg kell továbbá jegyezni, hogy az említett kivételeknek gyakorlati értéke csupán az önkormányzatban jelentkezik, míg az állami közigazgatási hatóságok és bíróságok előtt a ruthének szempontjából a nyelvtörvényen túl csak azokban a járáásokban van értéke, ahol a ruthének száma nem éri el a lakosságnak 20%-át. Ilyen járás pedig csak egy van Ruszinszkóban: a beregszászi.³⁷⁾

Ebből a felsorolásból, amely teljességre nem tart számot, kitűnik, hogy milyen széles kör az, amelyben az orosz (kis-orosz) nyelv helyzete a kisebbségi nyelvekével azonos.

³⁶⁾ Boh. 9809.

³⁷⁾ Ruszinszkónak az 1930. évi népszámlálás szerint 725.357 lakosa van, ebből 709.129 csehszlovák állampolgár. Ezek között 446.916 (63.02%) orosz és kisorosz (ukrán), 109.472 (15.44%) magyar, 91.255 (12.87%) zsidó, 33.961 (4.79%) „csehszlovák” (benné 13.242 = 1.87% tót), 13.249 (1.87%) német, 12.641 (1.78%) román, 1357 (0.19%) cigány, 159 (0.02%) lengyel és 50 (0.01%) egyéb és ismeretlen nemzetiségű a megbízhatónak el nem fogadható 1930. évi csehszlovák nemzetiségi statisztika szerint. Minthogy a saint-germaini kisebbségi szerződés 7. cikkének 4. bekezdése és 9. cikkének 1. bekezdése szerint a kisebbségeket a hivatalos életben és az iskolaügyben megillető jogok alanyai a **nyelvi**, nem pedig a nemzeti kisebbségek, a csehszlovák törvényhozás és kormányzat szerződésellenesen jár el, amidőn e jogokat következetesen megtagadja a magyar nyelvű, de zsidó nemzetiségűek gyanánt kimutatott polgáraitól. A csehszlovák népszámlálás szerint a beregszászi járásban csak 10.64%-os ruthén kisebbség él. Ezenkívül nincs 20%-os kisebbsége a ruthénségnek a kisebbik részében az autonóm területhez tartozó nagykaposi járásban sem, mert bár a ruthének aránya a ruszinszkói részben 33.24%, az egész járásban csak 6.51%-os ruthén kisebbség található (Zpráva štátného úradu štatistikého republiky československej. XIV. évf. (1933.) 195. sz. 1540. l.) E járásban, illetőleg járásrészben a nyelvtörvény 2 §-a értelmében a ruthéneket nem illetné meg az állami közigazgatási hatóságok és bíróságok előtti nyelvi választás joga, amelyet a nyelvrendelet 100. cikke — az előbbi jegyzetben megjelölt korlátok között — részükre biztosít. A magyarság az 1930. évi népszámlálás szerint csak a beregszászi bírósági járásban alkot 20%-nál nagyobb kisebbséget (71.51%). Csupán e ruszinszkói járásban illeti meg tehát az

³⁷/Vallási ügyekben³⁸) a törvényhozás jogát jelenleg a prágai parlament, a végrehajtó hatalmat pedig a prágai kormány gyakorolja. Így Ruszinszkóra is kiterjed a prágai törvényhozás által alkotott 1925. április 13-án 96. szám alatt kelt és a vallásfelekezetek egymáshoz való viszonyáról szóló törvény. A prágai iskolaügyi minisztérium végrehajtó szerve az ungvári tartományi hivatal, illetőleg annak egyházi referense. A valóságos helyzetre rendkívül jellemző, hogy *Papp Antal* munkácsi görög szertartású püspököt, a jelenleg Miskolcon székelő érseket a csehszlovák államhatalom az állampolgárság állítólagos hiánya miatt karhatalommal toloncoltatta át a határon. Hasonlóképpen jellemző az is, hogy a református egyház ruszinszkoí kerületének a püspökét, *Bertók Bélát* csak évekkel a megválasztás után ismerték el. Az egyháznak 1923. évi lévai zsinatán elfogadott törvényeit a csehszlovák köztársaság elnöke egyébként a mai napig sem hagyta jóvá.

c) Hasonló a helyzet az *iskolaügy* terén is. A törvényhozást Ruszinszkóra is kiterjedő hatállyal a prágai nemzetgyűlés gyakorolja, amely például 1923. július 8-án 137. szám alatt kelt és az államnyelv, valamint a kisebbségi nyelveknek a középiskolákban és

állami közigazgatási hatóságok és bíróságok előtti nyelvhasználat joga, valamint az 52.05%-os magyar kisebbséggel, helyesebben többséggel bíró nagykaposi járás ruszinszkoí részében. A „csehszlovák” nyelv, bár a „csehszlovák”-ok egyetlen egy járásban sem érik el a 20%-ot, mindenütt az államnyelv jogaival bír. A többi nemzetiség egy járásban sem éri el a 20%-ot, tehát nem illeti meg egyiket sem a nyelvtörvény 2 §-ában biztosított jogok. (A fenti adatokat a „Zprávy státního úradu statistického republiky ceskoslovenské” c. hivatalos kiadvány XIV. évf. (1933.) 170. sz. 1341. és 1343. lapjairól vettem).

³⁸) Az 1930. évi népszámlálás szerint az autonóm terület 725.357 lakosából 359.166 (49.52%) görög és 69.262 (9.55%) latin szertartású katolikus, 112.034 (15.44%) pravoszláv, 102.542 (14.14%) izraelita, 74.173 (10.23%) protestáns (ebből 70.833 református), 4.953 felekezeten kívüli és 3.227 egyéb és ismeretlen vallású. („Zprávy” XIV. évf. (1933.) 170. sz. 1343. l.)

tanítóképző intézetekben való tanításáról szóló, továbbá 1929. május 24-én 86. szám alatt kelt s a kisegítő iskolákról szóló törvényének hatályát kifejezetten kiterjesztette az autonóm területre, bár ezzel a mai szerződés- és alkotmányellenes helyzeten mitsem változtató fenntartással: „amíg a (ruszinszkói) országgyűlés másként nem határoz.” A végrehajtó hatalom az iskolaügy terén a prágai iskolaügyi minisztérium kezében van, amelynek ruszinszkói végrehajtó szerve 1927-ig a polgári igazgatás iskolaügyi osztálya (školský odbor) volt,³⁹⁾ azóta pedig a minisztérium ungvári iskolaügyi referátusa. Az iskolák tannyelve a generális statútum szerint a „népnyelv” lett volna, de a prágai iskolaügyi törvényhozás és kormányzat hatáskörének az autonóm területre való kiterjesztése következtében az egész vonalon megindult a csehszlovák „kisebbségi” iskolák létesítése,⁴⁰⁾ másfelől pedig az orosz és ukrán, valamint a hazai nyelvjárás egymás ellen való kijátszása a ruthén tannyelvű iskolákban is a legnagyobb zavart idézte elő.

d) A *helyi közigazgatás* fejlődését már érintettük ott, ahol a kormányzói intézmény fejlődéséről, helyesebben visszafejlődéséről szoltunk.

A csehszlovák kormányzat a Magyarországtól átvett *vármegyei rendszert* az 1920. július 27.-én 476. szám alatt kelt kormányrendelettel, (amelyet egyéb-

³⁹⁾ A legfelső közigazgatási bíróság 1932. április 11-én 20727/29 Boh. 9815.) sz. elvi jelentőségű ítélete szerint „a „školský odbor” a 125/27. sz. törvény hatálybaléptéig — törvényes alap hiányában — nem járhatott el az iskolaügyi minisztériumtól különböző hivatal, sem pedig a civilni správa része, hanem csak az iskolaügyi minisztérium elokált része gyanánt”.

⁴⁰⁾ Ruszinszkó iskolaügyi helyzetére nézve jellemzők a következő hivatalos adatok: Már 1930. október 31-én az autonóm területen 156 „csehszlovák” elemi népiskola működött 413 „kárpatórosszal” és 110 magyarral szemben. „Csehszlovák” tannyelvű polgári iskolai osztály volt 61, „kárpatórossz” 85, és magyar 24. „Csehszlovák” középiskolai osztály működött 21, ruthén 58 és magyar 13. („Zprávy—Mitteilungen” XII. évf. (1931.) 83—87. sz. és 53—63. sz.)

ként a szlovenszkói politikai igazgatás ideiglenes szervezéséről szóló és 1920. március 22-én kelt törvényben kapott felhatalmazásra való hivatkozással adott ki, noha ez a felhatalmazás csak Szlovenszkóra vonatkozott) akként alakította át, hogy a vármegyei hatóságok és szolgabírói hivatalok, valamint a polgári igazgatás tisztviselői 1921. január 1-től kezdve állami hivatalnokokká váltak. (4 §.) A régi vármegyei tisztviselőknél a rendelet hatálybaléptétől számított 60 napon belül folyamodniuk kellett átvételük iránt, ellenkező esetben elbocsátották őket. (5 §.) E törvény értelmében az átszervezett vármegyék élére a zsupán került, aki ugyancsak állami tisztviselő. (2 §.) Miután az 1923. június 7-én 113. sz. a. kelt kormányrendelet a főispánt, alispánt és a közigazgatási bizottságot első fokon megillető hatáskört a zsupánra, a közigazgatási bizottság másod- és harmadfokú hatáskörét pedig a *polgári igazgatásra* ruházta át, azaz az utóbbit a zsupán fölé rendelte, az 1926. június 4-én 84. szám alatt kelt kormányrendelet az Ungvárt, Munkácson és Nagyszöllősen székelő vármegyéket megszüntette és az 1920. február 29-én 126. szám alatt kelt törvény alapján Szlovenszkón már megszervezett nagymegyék mintájára Ruszinszkó területéből egyetlen nagymegyét alkotott Munkács székhellyel. A nagymegyei rendszer azonban szintén csak igen rövidéletű volt. Az 1927. július 14-én 125. sz. a. kelt törvény (közigazgatási reform) ugyanis az országos (tartományi) rendszert állította a helyére, amelyben Csehország, Morvaország-Szilézia és Szlovenszkó mellett Ruszinszkó lett az állam negyedik országa (tartománya). Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy e rendszernek semmi néven nevezendő köze sincsen a saint-gemaini szerződésben és a csehszlovák alkotmányban biztosított politikai autonómiához, mivel — hasonlóan, mint már a nagymegyei törvény — az országos (tartományi) képviselőtestület hatásköréből minden politikumot kizár és Ruszinszkónak csak az

állam egyéb tartományaival azonos önkormányzatot adott, nem pedig tágabbat, amint azt a szerződés és az alkotmány megalkotói elképzelték. Az országos (tartományi) hivatal az új rendszer szerint a másodfokú közigazgatási hatóság, amely a prágai minisztériumoknak, elsősorban a belügyminisztériumnak van alárendelve.

A városi és községi önkormányzatot az 1923. augusztus 7-én 171. sz. a. kelt kormányrendelet szervezte át, csaknem ugyanazon az alapon, mint a Szlovenszko városi és községi szervezetét újjászabályozó 1922. június 13-án 243. sz. a. kelt törvény. Miután e rendeletet a legfelső közigazgatási bíróság törvénytelennek minősítette, az 1925. március 31-én 62. szám alatt kelt törvény Ungvár és Munkács rendezett tanácsú városok hatáskörét megint csak a 243/1933. törvényben Pozsonyra és Kassára, Szlovenszko e két megmaradt rendezett tanácsú városára megállapított elvek szerint szabályozta. Az új törvény értelmében Ungvár és Munkács városok képviselőtestülete egy öttagú elnökséget választ, amelynek egyik tagját a csehszlovák kormány nevezi ki polgármesterré. A városi jegyzői hivatal élén álló és állami tisztviselő jellegével bíró főjegyző ellentmondási joggal bír a képviselőtestület minden — véleménye szerint — a törvényt sértő vagy hatáskörüket túllépő határozatával szemben, amely ez esetben nem hajtható végre. Pozsonnyal és Kassával szemben Ungvár és Munkács város polgármesterének és helyetteseiknek azonban nem kell bírniok a „csehszlovák” nyelvet, mivel a 243/1922. számú törvény 3 §-nak 8. bekezdését, amely Kassa és Pozsony városának polgármesterére, valamint helyetteseire nézve az államnyelv tudását írta elő, a 62/1925. számú törvény nem terjesztette ki a két ruszinszko rendezett tanácsú városra. A nyelvtörvény 73. cikke azonban, minthogy a 100. cikk ellenkező intézkedést nem tartalmaz, e két város polgármestertől, valamint helyetteseiktől is megköveteli az ál-

lamnyelv tudását, amely rendelkezés nyilvánvaló ellentétben áll a szóbanlévő törvénnyel. A 62/1925. számú törvény egyébként Beregszász eddigi rendezett tanácsú várost nagyközséggé fokozta le, bár megengedte neki, hogy a város címet használja. A községi választásokat szabályozó 1919. január 31.-én 75. sz. a. kelt törvény a ruszinszkói községekre is kiterjed.

Látjuk tehát, hogy a prágai törvényhozás teljesen átalakította a ruszinszkói közigazgatást és annak szerveit az állam általános hivatalnoki hierarchiájába illesztette be.

3. Ami Ruszinszkónak a *központi államhatalomban való részvételét* illeti, mindenekelőtt meg kell jegyeznünk, hogy az autonóm terület lakossága sem az alkotmányozó (úgynevezett forradalmi) nemzetgyűlésben nem volt képviselve, amelyben különben a köztársaság német és magyar lakossága sem bírt képvisellel, sem pedig az első választott nemzetgyűlés (1920—25) legnagyobb részében. Ruszinszkó választóközönségét ugyanis csak 1924 tavaszán hívták először az urnák elé, míg az állam egyéb lakossága — Szilézia egyrészének kivételével — már résztvehetett az 1920. évi általános nemzetgyűlési választásokon. Így tehát az állam alkotmánya, valamint a ruszinszkói autonómiába belenyúló közigazgatási, nyelvjogi, vallás- és iskolaügyi törvények egész sora Ruszinszkó képviselőinek közreműködése nélkül jött létre. Ellentétben a saint-germaini szerződés 13. cikkével és az alkotmány 3 §-ával, Ruszinszkó ma sem bír méltányos képvisellel a prágai nemzetgyűlésen. Az 1920. február 29.-én 123. és 124. sz. alatt kelt törvények ugyanis akként állapították meg a képviselőházi és szenátusi választókerületeket, hogy Ruszinszkóban jóval több lakosra, állampolgárra és választóra esik egy mandátum, mint az állam egyéb választókerületeiben. Így az 1929. évi parlamenti választások alkalmával 65.599 lakosra esett egy képviselőmandátum, a prágai, budweisi és pilseni választó-

kerületekben ellenben 37.796, 44.041, illetőleg 42.120 lakosra. Az egy mandátumhoz szükséges szavazatok száma, az úgynevezett választási szám Ungvárt 29.591 volt, a prágai I. kerületben ellenben csak 20.673 és a prágai II. kerületben 22.211. A szenátusi választásoknál ugyanakkor 47.188 volt a választási szám Ungvárt, Prágában ellenben 37.689 és Pilsenben 40.591.⁴¹⁾

A Ruszinszkóban működő állami és önkormányzati tisztviselők túlnyomó része cseh nemzetiségű, noha a szerződés és az alkotmány előírása szerint azokat a lehetőséghez képest e terület lakosainak sorából kell választani. A csehszlovák kormány a Nemzetek Szövetségéhez intézett egyik jelentésében ezt maga is beismeri, amidőn példának okáért megállapítja, hogy a politikai közigazgatásban 323 cseh és 5 tót tisztviselő működik, ellenben csak 151 ruthén, 68 magyar, 5 német, 5 orosz, 3 ukrán és 3 zsidó. A pénzügyi szolgálatban 1182 cseh és 10 tót, ellenben csak 71 magyar, 41 ruthén, 15 német és 1 zsidó, az igazságügyi szolgálatban 141 cseh, de csak 41 magyar, 35 ruthén, 21 orosz és 9 német, a postánál 263 cseh és 43 tót, ellenben csak 109 ruthén, 41 magyar és 7 német tisztviselő van.⁴²⁾

Érdekesnek tartjuk megemlíteni, hogy az 1921.

⁴¹⁾ V. ö. „Die Nationalitäten in den Staaten Europas”, Wien—Leipzig, 1931. 261. l.

⁴²⁾ Bródy Endre, az Autonóm Ruthén Földművelésszövetség (Szojuz) nemzetgyűlési képviselőjének a prágai képviselőházban 1933. decemberben elhangzott beszéde szerint Ruszinszko országos elnöke és alelnöke cseh, az osztályfőnökök közül 7 cseh, 2 menekült orosz, 1 menekült ukrán és 2 ruthén. A jegyzők között 163 cseh, 11 ukrán, 3 orosz, 42 ruthén és 29 magyar. Az egyéb közigazgatási tisztviselők között 497 cseh, 20 ukrán, 12 orosz, 85 ruthén és 44 magyar. A pénzügyi igazgatás 1375 tisztviselőjéből csak 164 őslakos. A 19 vámhivatal főnökei kizárólag csehek. Az államvasutak főnökei és mérnökei között 26 a cseh, azonkívül van 4 magyar, 1 ukrán és 1 orosz, ruthén ellenben egy sem. A vasúti hivatalnokok között 77 csehet, 17 tót, 41 magyart, 6 ruthént és 3 ukránt találunk. A postatisztviselők 85 százaléka cseh, stb., stb. „Kárpáti Magyar Hírlap” 1933. december 29-i száma.)

március 9-én 162. sz. a. kelt törvénnyel létesített *alkotmánybíróságnak* a köztársaság elnöke által kinevezett három tagjára nézve az 1 §. úgy rendelkezik, hogy a csehszlovák képviselőházon és szenátuson kívül a ruszinszkói országgyűlés is 3 jelöltet nevezzen meg, akik közül azután az egyiket az államfő az alkotmánybíróság tagjává nevez ki. Minthogy az autonóm szojmot mindezideig nem hívták egybe, e tagot *az államfő a kormány javaslatára* nevezi ki. Az autonóm országgyűlés hiánya tehát Ruszinszkó a központi bírói hatalomban való részvételének csökkenését is maga után vonja.

Végül az autonóm terület határait nézve még meg kell jegyeznünk, hogy a 288/1922. számú kormányrendelet a kassai nagymegyéhez, tehát Szlovén-szkoéhoz csatolta az ungvári, nagybereznai és peresényi járások egy részét. A ruthének tiltakozására a 378/1922. sz. rendelet ugyan az ungvári és peresényi járást visszacsatolta Ruszinszkóhoz, de a nagybereznai járás legnagyobb része a kassai nagymegyénél, majd annak megszüntetése után Szlovén-szko tartományánál maradt. A csehszlovák kormány tehát az autonóm terület határait még szűkebbre szabta, mint a békekonferencia területi bizottságának állítólagos határozata és a generális statútum.

IV.

Nem ismerek a nemzetközi szerződések történetében esetet, amikor egy kormány *ekkora cinizmussal* szegte volna meg nemzetközi kötelezettségeit, mint a csehszlovák kormány Ruszinszkóval szemben. Hiszen az elmondottakból kitűnik, hogy a saint-germaini szerződés 10–13. cikkeinek és maga a csehszlovák alkotmány 3 §-ának *egyetlen betűje sem valósult meg.*⁴³⁾

⁴³⁾ Ezt annál nyomatékosabban kell hangsúlyoznunk, mivel Seton-Watson „Treaty Revision and the Hungarian frontiers” (London, 1934.) címmel legutóbb megjelent művében is azt állítja, hogy a csehszlovák kormány „részben” (partially) megvalósította Ruszinszkó autonómiáját. (60. l.)

A saint-germaini szerződés 14. cikke értelmében a szerződés I. és II. fejezetének rendelkezései, tehát a Ruszinszkóra vonatkozó is, amennyiben valamely faji, vallási, vagy nyelvi kisebbséghez tartozó személyeket érintenek, a *Nemzetek Szövetségének garanciája* alatt állanak. A Nemzetek Szövetsége tanácsának mindenegyres tagja jogosult a Tanács figyelmét felhívni e kötelezettségek bármelyikének megsértésére vagy megsértésük veszélyére, amely esetben a Tanács oly módon járhat el és oly utasításokat adhat, amelyeket alkalmasaknak és hathatósaknak ítél.⁴⁴⁾

A Nemzetek Szövetségének Tanácsa 1920. november 29-én helyezte garanciája alá a szerződést, amely alkalommal a nemzetközi kisebbségi jogban eddig egyedülálló ama határozatot is hozta Ruszinszkóra nézve, hogy a *Nemzetek Szövetségének főtitkára összegyűjteni és megfelelő időben a Tanács elé terjeszteni tartozik mindazokat az információkat, amelyek Ruszinszkó megszervezésére vonatkoznak.*⁴⁵⁾ A csehszlovák államnak Ruszinszkó helyzetét-

⁴⁴⁾ Francia fordításban: „La Tchéco-Slovaquie agré que, dans la mesure où les stipulations des Chapitres I et II affectent des personnes appartenant a des minorités de race, de religion ou de langue, ces stipulations constituent des obligations d'intérêt international et seront placées sous la garantie de la Société des Nations . . . La Tchéco-Slovaquie agré que tout membre du Conseil de la Société des Nations aura le droit de signaler a l'attention du Conseil toute infraction ou danger d'infraction à l'une quelconque de ces obligations, et que le Conseil pourra procéder de telle façon et donner telles instructions qui paraîtront appropriées et efficaces dans la circonstance.”

⁴⁵⁾ „II. Le Secrétaire Général de la Société des Nations réunira et soumettra en temps voulu au Conseil de la Société des Nations toutes informations relatives a l'organisation du territoire de Ruthènes au sud des Carpathes, dans les frontières fixées par les Principales Puissances Alliées et Associées, sous la forme d'une unité autonome, a l'intérieur de l'Etat tchéco-slovaque.” (Journal Officiel I. évf. 8. szám, 81. l.)

re vonatkozólag a főtítkárnak küldött jelentései szintén ilyen információk.⁴⁶⁾

A Nemzetek Szövetsége Tanácsának az évek folyamán kialakult kisebbségi eljárása azonban nemcsak a Tanácsban nem képviselt államoknak, hanem a magánosoknak és testületeknek is lehetővé teszi, hogy *petíciókat* terjesszenek a Nemzetek Szövetsége elé, amely petíciókat, bár azok nem jogi aktusok és így a Tanács közbelépését önmagukban nem vonják maguk után, az úgynevezett kisebbségi bizottságok vizsgálják meg, amennyiben megfelelnek az 1923. szeptember 5-én kelt határozatban felsorolt feltételeknek. Így Ruszinszko autonómiájának megsértése miatt is bárki nyújthat be petíciót és e petíciót egy kisebbségi hármast, illetőleg ötös bizottság tárgyalni fogja, hacsak beküldője nem esik az idézett rezolúcióban említett „source anonyme ou mal établie” fogalma alá.

Ezzel kapcsolatban felmerül az a kérdés, hogy a ruszinszkói csehekre is kiterjed-e a saint-germaini szerződés védelme és így az ő jogaik is a Nemzetek Szövetségének garanciája alatt állanak-e? Hobza cseh professzor egyik tanulmányában azt a véleményt fejezte ki, hogy a *ruszinszkói csehek is petíciót nyújthatnak be kisebbségi jogaiknak az autonóm hatóságok által való megsértése miatt.*⁴⁷⁾ Ez a vélemény azonban nézetem szerint téves. Annak, hogy egy ruszinszkói cseh, mint bárki más petícionáljon az autonómia megsértése miatt, természetesen semmi akadálya sincsen, bár nem valószínű. Itt azonban nem erről van szó, hanem hogy a ruszinszkói cseheknek van-e petíciós joguk, ha — föltéve per-

⁴⁶⁾ Jlyenek Doc. C. 214. M. 153. 1921. I., C. 491. M. 354. 1921. I. C. 74. M. 30. 1923. I., C. 608. M. 231. I., C. 821. M. 310. 1923. I., C. 84. M. 28. 1924. I. C. 331. M. 107. 1924. I., C. 654. M. 217. 1927. I. C. 517. M. 151. 1928. I. stb.

⁴⁷⁾ Antoine Hobza: „Questions de droit international concernant les religions.” (Recueil de Cours de l'Académie de Droit International 1924. IV. k., 416. l.)

sze, hogy az autonómia megvalósul — az autonóm törvényhozás és kormányzat megtagadja tőlük a kisebbségeknek a szerződésben biztosított jogokat. Az 1923. szeptember 5-én kelt rezolúció a) pontja szerint a petíciók elfogadásának feltétele, hogy tárgyük a kisebbségeknek a szerződések szerinti védelme (la protection des minorités conformément aux traités) legyen. Ámde a saint-germaini szerződés I. fejezete csak a *nemzeti, nyelvi és vallási kisebbségekhez tartozó személyek* részére biztosít jogokat, ilyeneknek pedig a *csehek nem tekinthetők*, még pedig annál kevésbbé, mivel a szerződés egyes cikkei (így a 7. cikk 4. bek. és a 9. cikk 1. bek.) a nemcseh nyelvű polgárokat (les ressortissants tchéco-slovaques de langue autre que le tchéque), azaz a nyelvi kisebbségek tagjait a leghatározottabban szembeállítja a csehekkel. Minthogy pedig a Ruzinszkóra vonatkozó II. fejezet egy szóval sem intézkedik az autonóm terület kisebbségeiről, az I. fejezet rendelkezései e területre is kiterjednek és így a csehek ott sem alkotnak jogi értelemben vett kisebbséget. Így tehát a peticionálás joga sem illeti meg őket. Ennek különben sem volna értelme, mert a petíciók — Ruzinszko nem lévén állam, a nemzetközi jogközösség tagja — csak a csehszlovák állam ellen irányulhatnának, tehát az ellen az állam ellen, amelynek uralkodó nemzetéhez a ruzinszkoói csehek is tartoznak. Ha az autonóm Ruzinszko az 1918 óta bevándorolt cseheknek nem fogna kisebbségi jogokat adni, úgy az nem nemzetközi, de legfeljebb belső államjogi problémát idézne elő. A csehszlovák alkotmány 3 §-a értelmében azonban az alkotmányjogi helyzet is az, hogy Ruzinszko a cseheknek kisebbségi jogokat nem tartozik biztosítani.

Ruzinszko autonómiájának megvalósíthatatlansága miatt eddig is *számos petíció* futott be a Nemzetek Szövetségének titkárságánál,⁴⁸⁾ amelynek egyike sem

⁴⁸⁾ Jegyzéküket l. „Die völker- und staatsrechtliche Lage Karpathorusslands” c. tanulmányomban. Azóta Kurtyák Ist-

került azonban a Tanács elé. A kisebbségi bizottságok hír szerint egyes alkalmakkor ugyan nagyon óvatos formában értésére adták a prágai kormánynak, hogy fogjon hozzá az autonómia megvalósításához, de ennek semmiféle foganatja nem volt. Az *amerikai ruthének nemzetvédelmi tanácsa elnökének, Ynhasz Mihálynak 1932. december 12-én kelt iskolaügyi petíciójával szemben* a Szövetség hármass bizottsága (Jacques Fouques-Duparc (Franciaország), William Malkin (Anglia) és Castillo Najera (Mexiko) legutóbb azonban olyan álláspontra helyezkedett, amelyet megjegyzés nélkül hagyni annál kevésbé lehet, mivel annak egyik tagja, Fouques-Duparc a kisebbségi jogtudomány egyik úttörője és a ruszinszkói autonómia kérdését is alaposan ismeri. A hármass bizottság ugyanis a petíció és a csehszlovák kormány észrevételeinek tanulmányozása után a főtítkárhoz intézett levelében örömmel üdvözölte, hogy a lakosságnak az autonómia előkészítése érdekében megindított politikai nevelése kedvező feltételek között folytatódik, sőt jelentős haladást mutat. Az autonómia megvalósításának legfőbb akadályai jelenleg az általános gazdasági válság és azok a nehézségek, melyeket Ruszinszónak a mostani viszonyok között az autonóm közigazgatás költségei okoznának. A bizottság elismerve ez ideiglenes nehézségek jelentőségét, bizalommal viseltetik a csehszlovák kormány iránt, hogy a befejezésig folytatni fogja azt az akciót, amelyet a kisebbségi szerződés rendelkezéseinek tökéletes végrehajtására indított. A bizottság végül megállapítja, hogy Ruszinszók lakosságának jogait a csehszlovák törvényhozás biztosítja és fenntartja.⁴⁹⁾

ván 1928. augusztus 21-én kelt petíciója Ruszinszók autonómiája és Ynhasz Mihály 1932. december 12-én kelt petíciója Ruszinszók iskolaügyi helyzete tárgyában, amelyről a szövegben még szó lesz.

⁴⁹⁾ „...l'éducation politique entreprise en faveur de préparer à l'autonomie la population... continuait à se poursuivre dans des conditions favorables et avait même marqué d'important progrès... le principale obstacle à la réalisation

Láttuk, hogy a csehszlovák kormány semmiféle akciót nem indított Ruszinszko autonómiájának megvalósítása érdekében. A saint-germaini szerződés 10—13. cikkeiből egyetlenegy betű sem valósult meg. A csehszlovák törvények ugyan egyes esetekben azzal a záradékkal vannak ellátva, hogy az autonóm területen csak addig maradnak hatályban, míg az autonóm országgyűlés másként nem intézkedik, de ennek gyakorlati jelentősége nincs, mert sojnm nincs és azt a csehszlovák kormányzat belátható időn belül nem is szándékozik összehívni. A lakosság politikai nevelésének előkészítésére hivatkozó érv már azért sem állja meg a helyét, mivel a szerződés bevezetése⁵⁰⁾ és a csehszlovák alkotmány 3 §-a szerint a ruthén nép önként csatlakozott Csehszlovákiához. Ha a főhatalmak 1919-ben és a csehszlovák alkotmányozó nemzetgyűlés 1920-ban politikailag elég érettnek találták a ruthén népet és Ruszinszko lakosságát, hogy a Csehszlovákiához való csatlakozást állítólag elhatározhassa, azaz az önrendelkezési jogot gyakorolhassa, miért van szüksége e népnek másfél évtized múlva újabb politikai nevelésre? E nép vezetői különben is a régi vármegyei rendszerben régen megszerezték azt a politikai iskolázottságot, amelyet

de cette autonomie tiendrait, à l'heure actuelle, à la crise économique générale et à la difficulté qu'aurait dans les conjonctures présentes la Russie subcarpathique à supporter avec ses seuls ressources les frais d'une administration autonome. En reconnaissant la valeur de cet obstacle, de caractère temporaire, le Comité fait confiance au Gouvernement tchécoslovaque pour poursuivre, jusqu' à son terme, l' action qu'il a entreprise en vue d'une complète exécution des dispositions du traité des minorités dont il signataire . . . le Comité a d'ailleurs pu constater . . . que les droits de la population de la Russie subcarpathique sont garantis et réservés par la législation intérieure." (Journal Officiel. XV. (1934.) évf. 3. sz. 335. l.)

⁵⁰⁾ „Considérant . . . que le peuple ruthéne au sud des Carpathes a adhéré à cette union" (sc. à l'union dans le but de constituer un Etat unique, souverain et indépendant, sous le titre de République tchécoslovaque.) 5. bek.

az autonómia feltételez. A csehszlovák kormánynak a gazdasági konjunktúra éveiben elég alkalma volt arra, hogy az autonómiát megvalósítsa. A gazdasági lehetetlenülés⁵¹⁾ fogalmával a ruszinszkói autonómia kérdésében annál kevésbé lehet operálni, mivel a csehszlovák kormány e terület gazdasági helyzetét jól ismerte már akkor, amikor megszállotta és a békekonferencián hozzája való csatoltatását kívánta. Az autonóm szojm megalakítása és az annak felelős kormányzó kinevezése különben sem volna oly nagy költségekkel egybekötve, hogy a csehszlovák állam azokat a gazdasági válságban is nem tudná elviselni. Mert bár a szerződés erre vonatkozólag kifejezett rendelkezést nem tartalmaz, nem lehet kétséges, hogy az autonómia megvalósítása tekintetében vállalt kötelezettség az autonómia költségeinek előteremtését is magába foglalja és a csehszlovák állam belső dolga, hogy ezeket a költségeket miként fedezi. (Horvátország régi autonómiája e tekintetben is megfelelő útmutatásokkal szolgál.)

Valóban elszomorító, hogy amikor egy cseh jogász is elismeri, hogy a prágai kormány Ruszinszkó autonómiájának megvalósítása körül nem tanúsított elegendő jóakaratot.⁵²⁾ a Nemzetek Szövetségének hármass bizottsága erkölcsi bizonyítványt állít ki a saint-germaini szerződést másfél évtized óta semmibe sem vevő csehszlovák kormány számára és azt szinte

⁵¹⁾ Kunz szerint egy nemzetközi szerződés megtámadhatósága adva lehet valamely lehetetlenség stipulálása által, de különbség van a lehetetlenség és a pusztán nehézség között. („Die Revision der Pariser Friedensverträge.” Wien, 1932. 245. l.) Ezzel szemben a teljesítés lehetetlensége az eredetileg érvényes szerződés automatikus megszűnéséhez vezethet. Ebben az esetben is azonban Kunz különbséget tesz egyfelől az anyagi és jogi, másfelől a teljesítés lehetetlensége és a pusztán nehézség között. (U. o. 250. l.) Nem lehet vitás, hogy a gazdasági válság legfeljebb megnehezíti az autonómia megvalósítását, ami a teljesítési kötelezettségen semmit nem változtat.

⁵²⁾ Ami most a kormánytényezőknél hiányzik, az a jóakarat... a mi ruszinszkói politikánk ma a külföldön is figyelmet kelt, amelyet jobb volna elkerülni. (I. m. 224. l.)

felbátorítja, hogy az eddigi úton haladjon tovább. Újabb tanubizonysága ez annak, hogy a Szövetség kisebbségvédelmi eljárása teljesen csődöt mondott, mert ha a ruszinszkói autonómia megvalósításának folytonos halogatása nem szerződésszegés, úgy el sem tudjuk képzelni, hogy mi lehet az, ami a Nemzetek Szövetségét közbelépésre készítheti.

A ruszinszkói kérdésnek van azonban még egy másik nemzetközi jogi oldala is. Csehszlovákia ugyanis nemcsak a szövetséges és társult főhatalmakkal, hanem Magyarországgal szemben is kötelezettséget vállalt Ruszinszkó autonómiájának megvalósítására. A trianoni szerződés 48. cikkében ugyanis Magyarország azt a Csehszlovákiát ismerte el, amely a ruthéneknek a Kárpátoktól délre fekvő autonóm területét foglalja magába.⁵³⁾ Magyarországnak tehát jogigénye van arra, hogy Ruszinszkó megkapja az autonómiát. Csehszlovákia nemcsak a saint-germaini kisebbségi, hanem a trianoni békeszerződést is megsérti, midőn az autonómiát nem valósítja meg és így Magyarország a 48. cikkben vállalt kötelezettség nemteljesítése miatt akár a teljesítést, azaz az autonómia megvalósítását követelheti, akár pedig — amiként az osztrák Kunz⁵⁴⁾ is tanítja — a trianoni szerződéstől el is állhat.⁵⁵⁾

Egyébként *Alexandre Millerandnak*, a nagykö-

⁵³⁾ „La Hongrie reconnaît... l'entière indépendance de l'État tchéco-slovaque, qui comprendra le territoire autonome des Ruthènes au Sud des Carpathes.”

⁵⁴⁾ „Die Revision der Friedensverträge.” 258-9. l. A szerző a szerződéses kötelezettségek nemteljesítéséről írva, felsorolja Ruszinszkó autonómiája megtagadásának csehszlovák részről való elmulasztását is, ami nemcsak a kisebbségi, hanem a trianoni szerződés megsértése is Magyarországgal szemben, mivel a kötelezettség betartása feltétele volt e terület átengedésének, amint ez a 48. cikkből s a Millerand-levélből kitűnik és a trianoni szerződés ratifikálása alkalmával a francia kamarában is hangoztatták.

⁵⁵⁾ E tétel részletesebb kifejtését l. a szerző „A területi revízió jogi alapjai” (Budapest, 1933.) c. tanulmányában (11—13. l.)

veti tanács elnökének 1920. május 6-án kelt híres kísérőlevelében a szövetséges és társult főhatalmak külön is kijelentették, hogy a csehszlovák kisebbségi szerződés Ruszinszko lakosságának módot nyújt arra, hogy nyilvánosan kifejezhesse kívánságait és ők nem fogják elmulasztani, hogy a legkomolyabb figyelmet ne szenteljék e lakosság a jövőben kifejezett kívánságainak.⁵⁶⁾ A kísérőlevél folytán Magyarország és a szövetséges és a társult hatalmak között a trianoni szerződést kiegészítő megállapodás jött létre, amelynek kötelező ereje annál kevésbbé lehet vitás, mivel a magyar kormány, mint az *Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök és Teleki Pál gróf külügyminiszter 1920. május 17-én Millerandhoz intézett jegyzékéből* kitűnik, csak abban a feltevésben írta alá a békeszerződést, hogy azok teljesíteni fogják a kísérőlevélben tett formális ígéreteiket, nevezetesen biztosítani fogják a ruthének számára a választások és nemzetgyűlésük működésének teljes szabadságát.⁵⁷⁾ Minthogy e feltevés nem vált valóra és Ruszinszko-nak máig sincs országgyűlése, a szövetséges és társult hatalmak kötelező ígérete nem teljesedett be és így Magyarország a trianoni szerződést a Millerand-levélben foglalt kötelező ígéret be nem tartása miatt

⁵⁶⁾ „Les Puissances alliées et associées estiment que le Traité signé par elles avec l'État tchéco-slovaque fournit aux populations de la province autonome de Ruthénie le moyen de faire connaître publiquement leurs désirs. Elles ne manqueront pas de prêter l'attention la plus sérieuse aux vœux que ces populations pourraient formuler à l'avenir.” (Négociations, II. k. 550. l.)

⁵⁷⁾ „Pour la Ruthénie la lettre d'envoi prévoit une large autonomie qui la mettrait à même de manifester sa volonté et de décider, libre de toute contrainte, et de son sort, et de son appartenance. Les Puissances Alliées et Associées n'auraient certainement pas inséré dans la lettre d'envoi ces déclarations nettes et catégoriques, si elles n'avaient pas la ferme intention d'assurer aux Ruthènes la pleine liberté des élections et celle du fonctionnement de leur assemblée nationale. ... Dans cette supposition... le Gouvernement Hongrois ne croit pas pouvoir se dérober à la signature du Traité de Paix” (Négociations. II. k. 530—1. l.).

megtámadhatja azzal a cézzal, hogy az ex nunc érvénytelenné váljék.⁵⁸⁾

A trianoni békeszerződés területi határozmányai *revíziójának* ezzel határos problémája különleges ruszinszkói vonatkozással nem bír. A Nemzetek Szövetsége Egyezségokmányának 19. cikke alapján a Szövetség a trianoni szerződés 48. cikkének revíziójára is felhívhatja az érdekelt államokat, ha annak fennmaradása a világbékét veszélyezteteti és e felhívásában azt is ajánlhatja az érdekelteknek, hogy Ruszinszkó Magyarországnak engedtesse át, esetleg népszavazás rendeltessék el e területen.⁵⁹⁾ Ezzel szemben a saint-germaini kisebbségi szerződés 10—13. cikkei nem alkalmasak a 19. cikk szerinti revízióra, mert soha nem válhatnak alkalmazhatatlannak és fennmaradásuk, illetőleg a bennük vállalt kötelezettségek teljesítése nem veszélyezteteti, hanem csak előmozdítja a világ békéjét.⁶⁰⁾

Ez a helyzet de lege lata, amint szenvtelen tárgyalagossággal megrajzolni igyekeztem. A politikai fejlődés szempontjából vizsgálva a ruszinszkói problémát, mégsem mulaszthatom el annak a meggyőződésemnek kifejezést adni, hogy *e kérdés csak e terület Magyarországhoz való visszacsatolásával oldható meg*. Csehszlovákia másfél évtized alatt eléggé bebizonyította, hogy Ruszinszkóval szemben vállalt kötelezettségeit nem akarja komolyan teljesíteni.⁶¹⁾ Ezzel szemben Magyarország öt évtizeden át becsületesen végrehajtotta a Horvát- és Szlavónországi autonómiáját biztosító 1868:XXXI. törvénycikket,

⁵⁸⁾ V. ö. az 55. alatt idézett tanulmányaimat. 13. l.

⁵⁹⁾ U. o. 24. l.

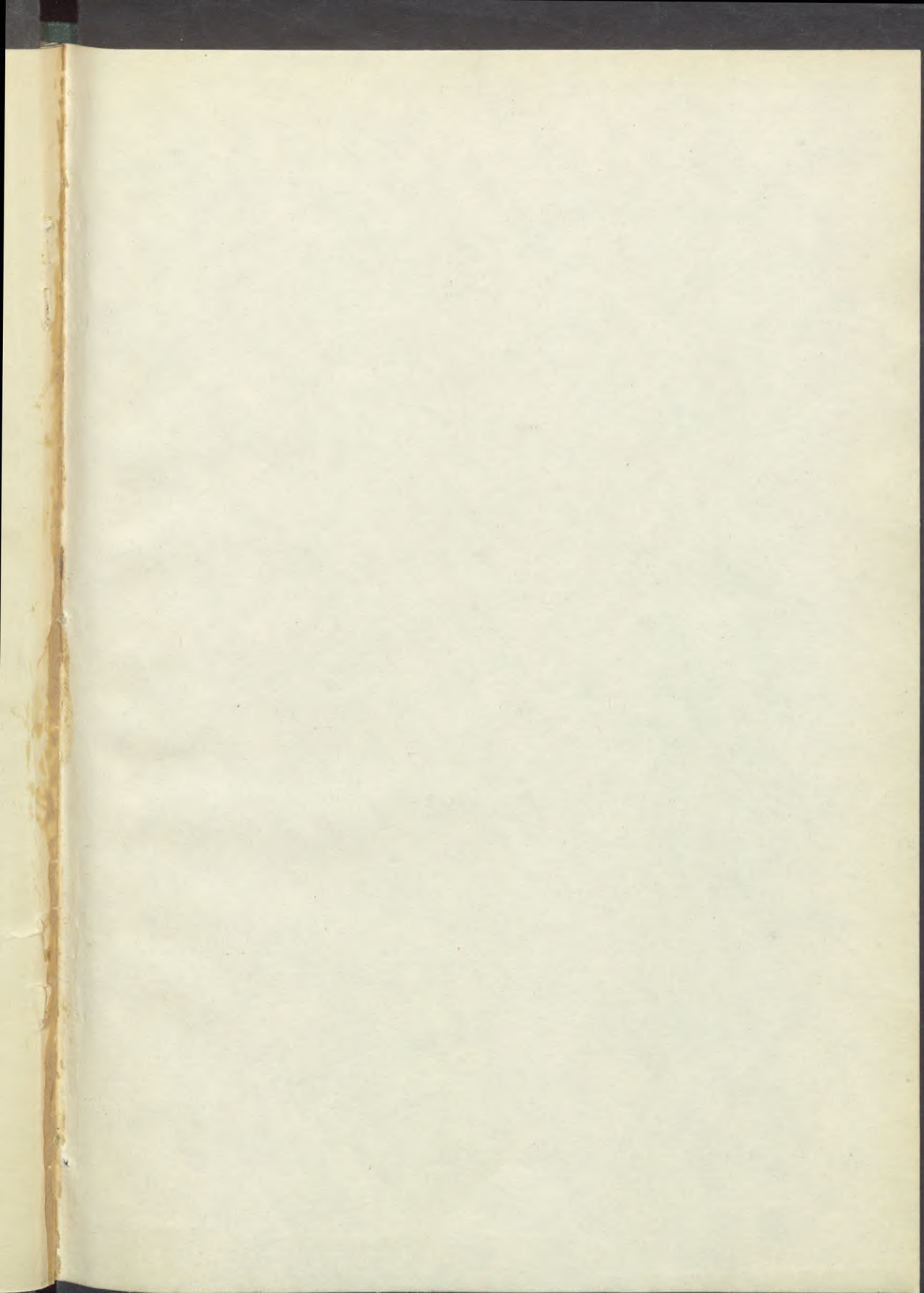
⁶⁰⁾ U. o. 22. l. a kisebbségi szerződésekre nézve általában.

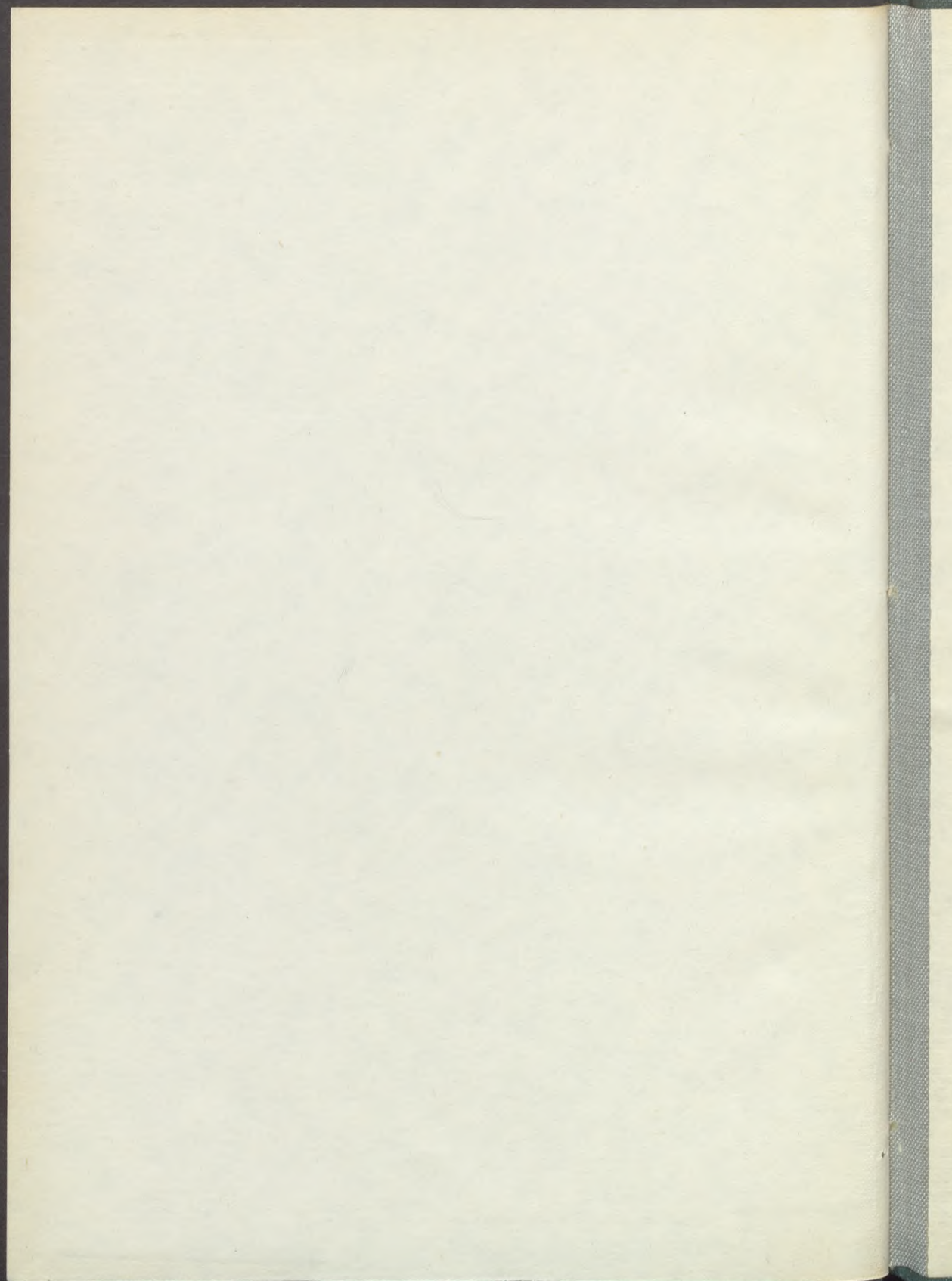
⁶¹⁾ Ez a munka már a nyomdában volt, amikor Beneš Eduárd dr. csehszlovák külügyminiszter legújabb ruszinszkói körútja alkalmával 1934. május 3-án elmondotta ungvári beszédét, amelyben kijelentette, hogy „a jövő évben lezajló általános parlamenti választásokig szavazásra boesátnak néhány az autonómia végrehajtására vonatkozó törvényt, a választások után pedig az egyes törvényeket és rendeleteket a

noha ezt semmiféle nemzetközi szerződés nem garantálta. Nemcsak mint magyar hazafinak, hanem mint jogásznak is arra az eredményre kell tehát jutnom, hogy Ruzsinszko lakossága és a ruthén nép Magyarország kebelében elérheti azt, amit Csehszlovákia megtagadott tőle.

gyakorlati élethez fogják alkalmazni." Mindaddig, amíg a prágai kormány erre vonatkozó tervei konkrét alakot nem öltenek, a jogász kritika *de lege ferenda* sem nyilváníthat véleményt Benes kijelentéseiről, amelyek *de lege lata* mitsem változtatnak a fent vázolt állapotokon. Jogilag is megfogható konkrétum a csehszlovák külügyminiszter beszédének az autonómia előkészítéséről szóló részében csak ez a kis mondat: „Magától értetődik, hogy a csehszlovák nyelv ugyanazokat a jogokat fogja élvezni, mint a tartomány főnyelve. Ez az alkotmányból következik." Nézetünk szerint éppenséggel nem „értetődik magától", hogy a „csehszlovák", azaz a gyakorlatban a cseh nyelv a lakosság ruthén többségének nyelvvel azonos jogi helyzetben legyen. A csehszlovák alkotmány 3 §-ának 4. bekezdése éppen úgy, mint a saint-germaini szerződés 11. cikke — amiként már alkalmunk volt kifejtetni — a nyelvi kérdés szabályozását minden korlátozás nélkül utalta az autonóm országgyűlés hatáskörébe. A szojm tehát — nemzetközi- és alkotmányjogilag — arra sines kötelezve, hogy a ruthén többség nyelvét hivatalos nyelvvé nyilvánítsa. Annál kevésbé köteles a cseh nyelvet azzá nyilánítani, sőt — *de jure gentium* — még a saint-germaini szerződés I. fejezetében, a 7. cikk 4. bekezdésében a nyelvi kisebbségek részére biztosított jogokat sem tartozik neki megadni, mert e jogokat csak „aux ressortissants tchéco-slovaques de langue autre que le tchéque", a „nemeseh nyelvű" csehszlovák állampolgárok részére biztosítja a szerződés, nem pedig a cseheknek. A ruzsinszkoí tótoknak ellenben igen, mert hiszen ezek nyelve is a csehtől különböző nyelv. E tételeimet legközelebb nyomtatásban is megjelenő „A csehszlovák népszámlálások és a felvidéki kisebbségek nyelvi jogai" című munkámban fogom részletesen kifejteni. Még az alkotmánytörvény jellegével bíró csehszlovák nyelvtörvény 6 §-ából sem olvasható ki semmi, ami Benes álláspontját a csehszlovák alkotmányjog szempontjából némileg is igazolná. E törvény szerint ugyanis a rajta alapuló ideiglenes állapot csak addig tart, amíg a szojm e kérdést nem szabályozza. A szabályozás módja tekintetében azonban a nyelvtörvény semmiképpen sem kötötte meg az autonóm országgyűlés kezét. (Beneš ungvári beszédét a félhivatalos „Prager Presse" 1934. május 4-i száma alapján idéztem.)

1972 APR 26

